

Slinné žlázy

Temporomandibulární kloub

5. 4. 2024

Slinné žlázy – *glandulae salivariae*

Exokrinní žlázy s řídkou vodnatou, hlenovitou nebo smíšenou sekrecí

Klasifikace slinných žláz

- Podle typu sekrečních oddílů a charakteru sekretu:
  - serózní** - aciny
  - mucinózní** - tubuly
  - smíšené** - aciny, tubuly + tubuly s Gianuziho lunulami (tubuloacinární jednotky)
- Podle velikosti:
  - velké** – gl. parotis, gl. submandibularis a gl. sublingualis
  - malé** – jsou uloženy v tela submucosa, počet 800 až 1000

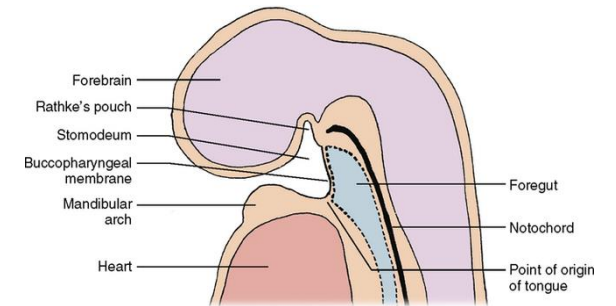
Vznikly aktivovanou proliferací orálního epitelu (ekto nebo endodermálního původu) do ektomezenchymu **(podobně jako u zubů!)**

Vývoj slinných žláz

Slinné žlázy jsou epitelové deriváty výstelky různých míst dutiny ústní:

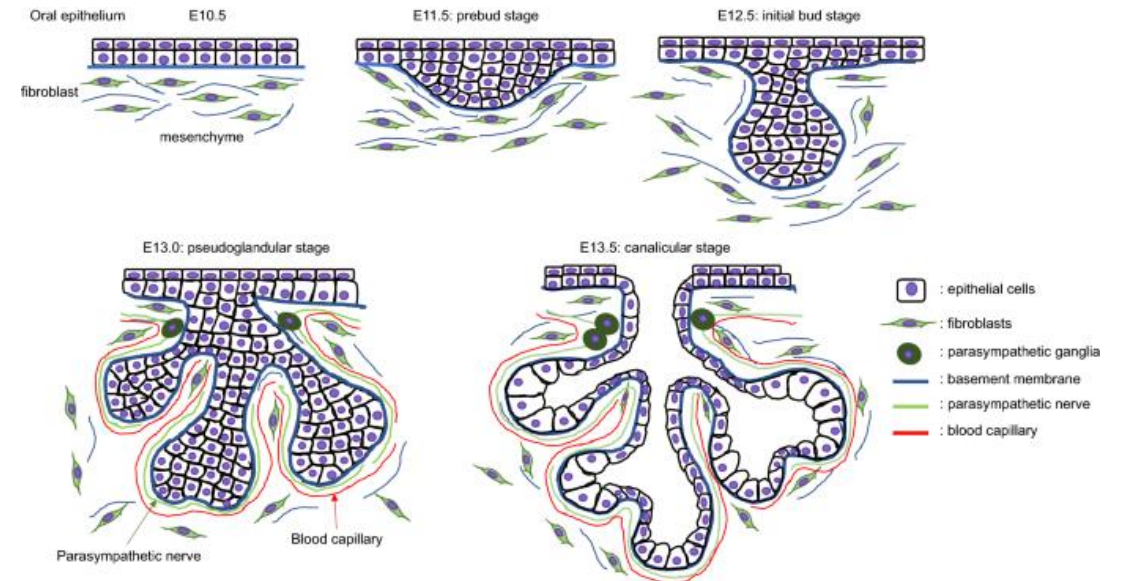
Ektoderm: malé slinné žlázy rtů a tváří, patra, *gl. apicis lingue* a *gl. parotis*

Entoderm: Weberovy a Ebnerovy žlázy jazyka, *gl. submandibularis* a *gl. sublingualis*

Vývoj probíhá obdobným způsobem:

- V epitelu (ekto- či entodermu) v místě příštích žláz(-ek) začnou proti ektomezenchymového podkladu proliferovat epitelové buňky – **vznik pupenů**
- **Ektomezenchym je nezbytný pro vývoj slinných žláz.**
- Epitelové buňky v pupenu proliferují a orgán se větví.
- Vzniká základ pro **vývodní systém** žlázy, a **terminální sekreční větve**

Vývoj slinných žláz

Na koncích terminálních větví (6. – 7. generace) se následně vytvářejí shluky sekrečních buněk

Sekreční oddíly zahajují sekreci během **5. měsíce vývoje**, následuje postupná **kanalizace - zprůchodnění** (vytvoření lumen) založeného systému vývodů: během **6. měsíce vývoje**

V tomto období začíná **členění parenchymu na lobuly**, do žlázového parenchymu se z povrchového mezenchymu tvoří tenké přepážky (septa)

Lobulizace pokračuje až do narození, kdy se žlázy stávají plně funkčními a začnou vyměšovat slinu

Začátky vývoje slinných žláz (embryonální týdny):

<i>Gl. parotis:</i>	4. – 6. týden , a to při horním okraji obou ústních koutků; po zúžení rima oris, ductus parotideus ústí na bukálně straně do vestibula
<i>Gl. submandibularis:</i>	6. týden
<i>Gl. sublingualis</i> a malá žlázy:	8. – 12. týden (z epitelu spodiny pod základem těla jazyka)

Obecná stavba velkých slinných žláz

- Vazivo → capsula fibrosa (pouzdro)
→ septa (+ cévy, nervy, interlobulární a větší vývody)

- Parenchym → lalůčky → **Žlázové oddíly**

(serózní aciny, mucinózní tubuly, serózní lunuly)

Vývody

(vsunuté, žíhané, interlobulární, hlavní)

Strukturní složky slinných žláz

Vazivo

u *gl. parotis* a *gl. submandibularis* vazivo zahuštěno v

pouzdro

gl. sublingualis a *gl. lingualis anterior* pouzdro neúplné
septa

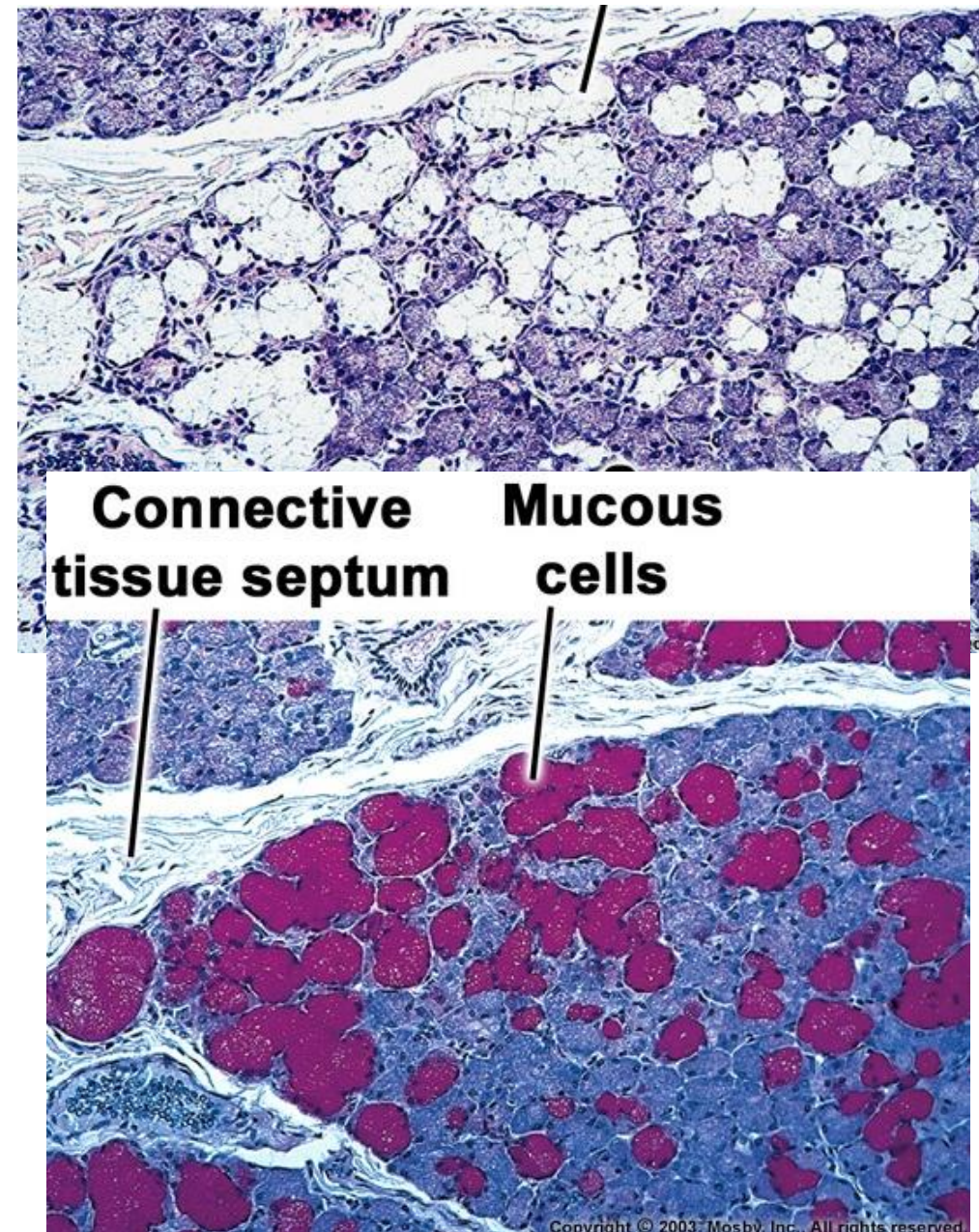
Žlázová tkáň (parenchym)

Lalůčky obsahují:

sekreční oddíly: serózní aciny, mucinózní tubuly popř. tubuly
s Gianuzziho lunulami +

2 oddíly vývodního systému - vsunuté a žíhané vývody

(interlobulární a hlavní - ve vazivu sept)

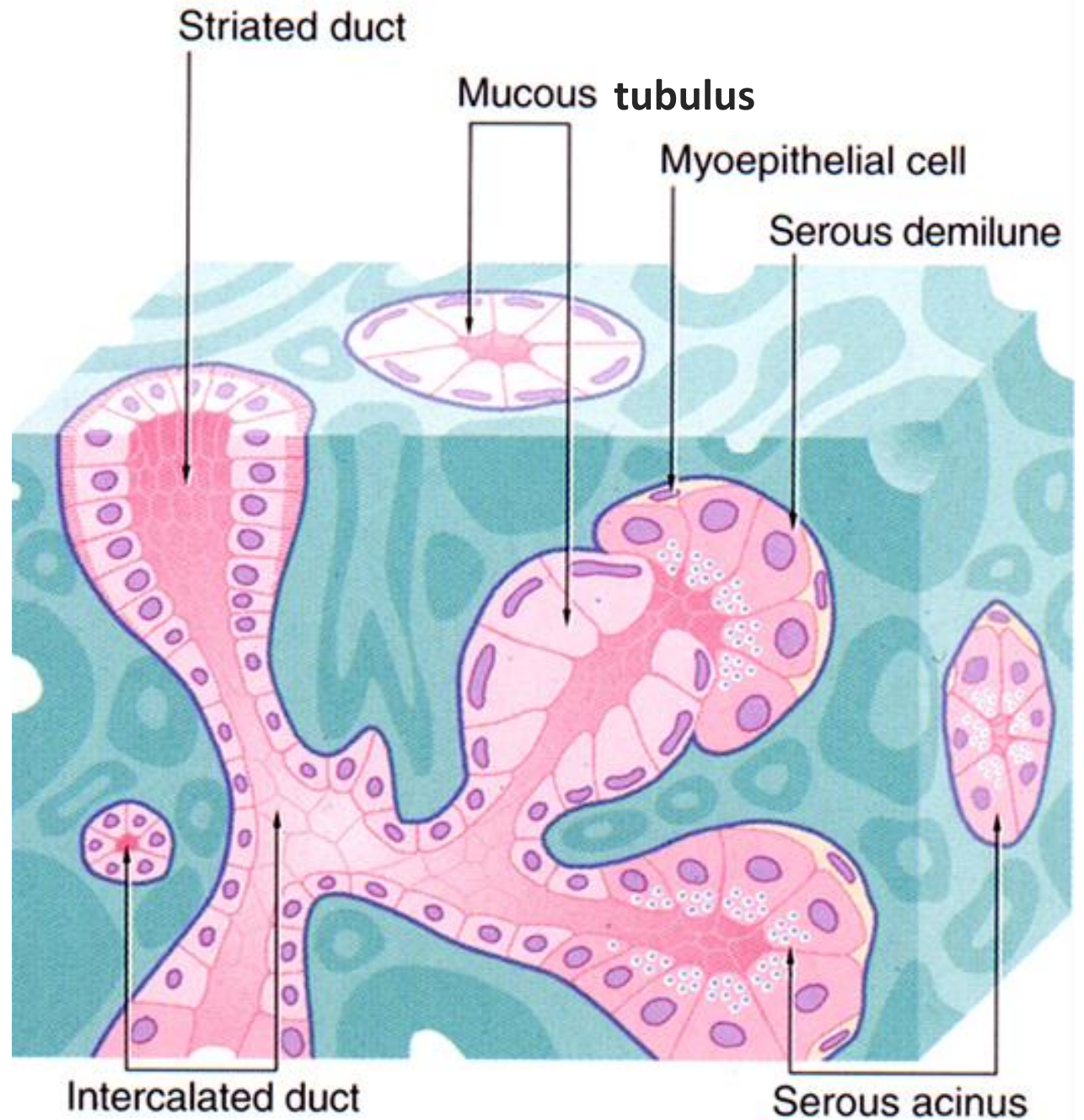

Stěna sekrečních oddílů:

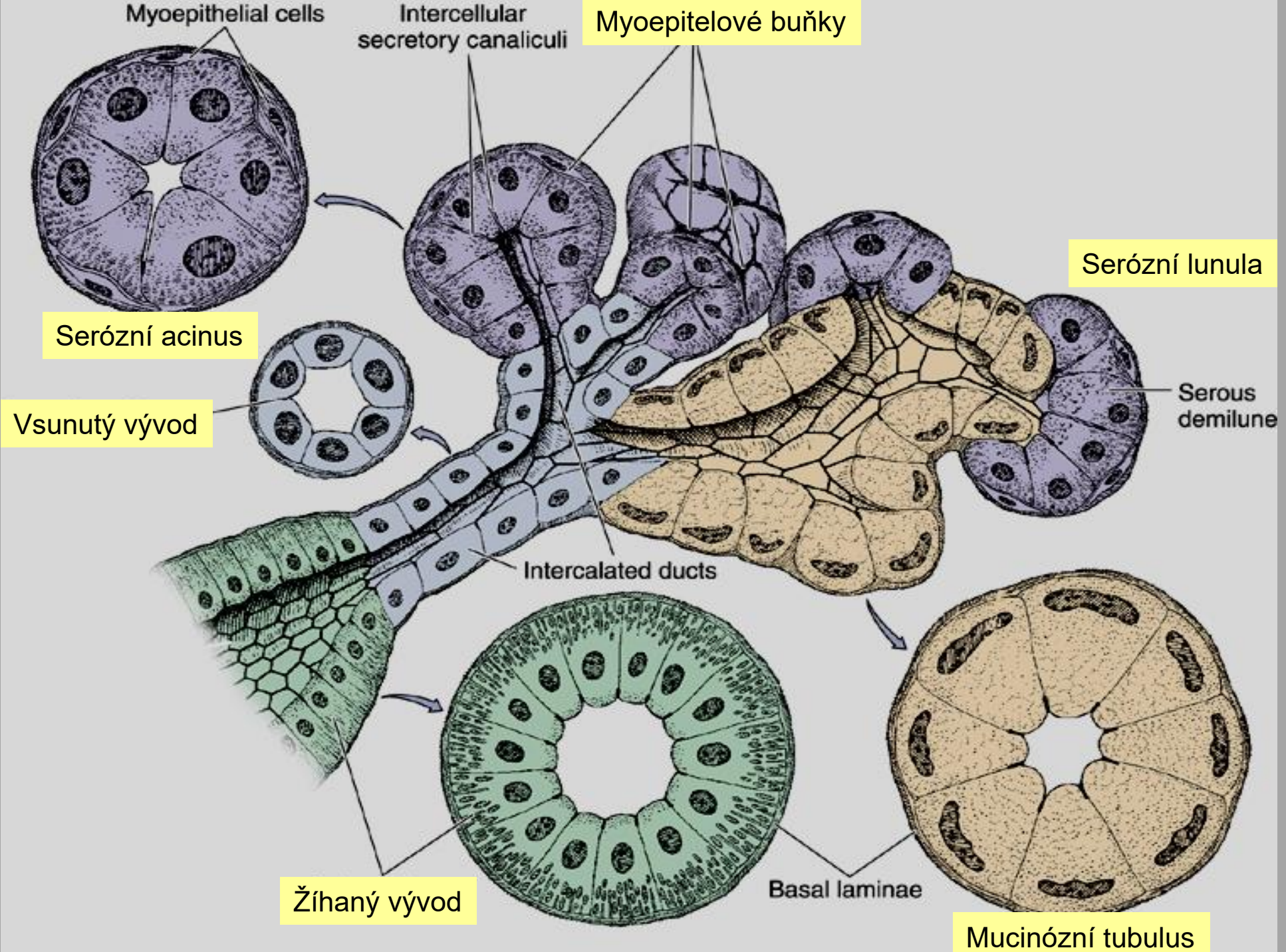
- bazální membrána
- myoepitelové buňky
- žlázné buňky

Stěna vsunutých a žíhaných vývodů:

- bazální membrána
- myoepitelové buňky (pouze vsunuté vývody)
- buňky krycího epitelu

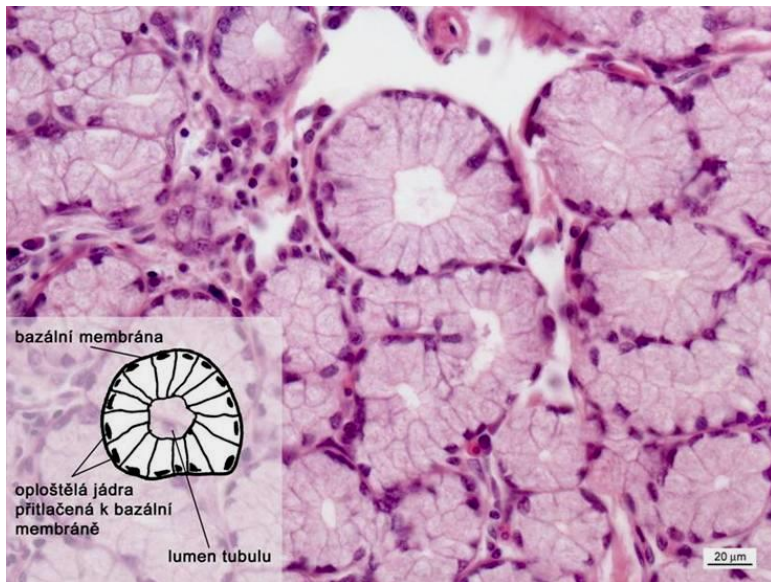

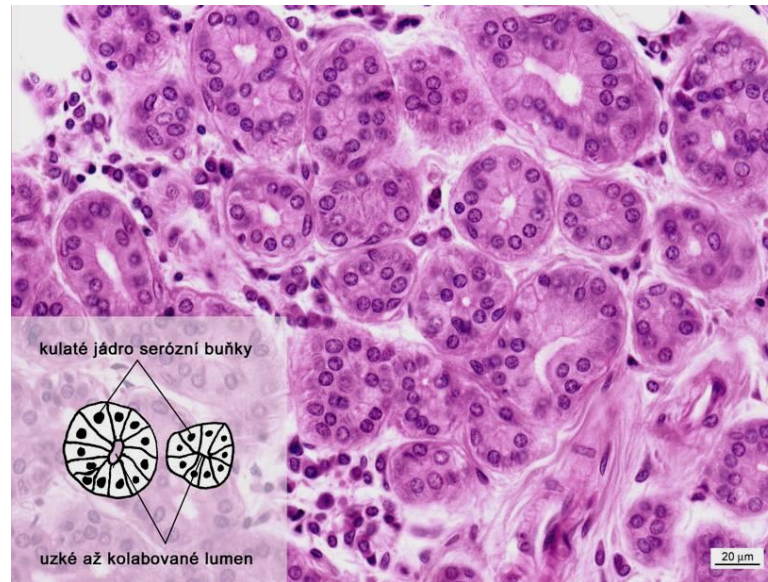

Sekreční oddíly

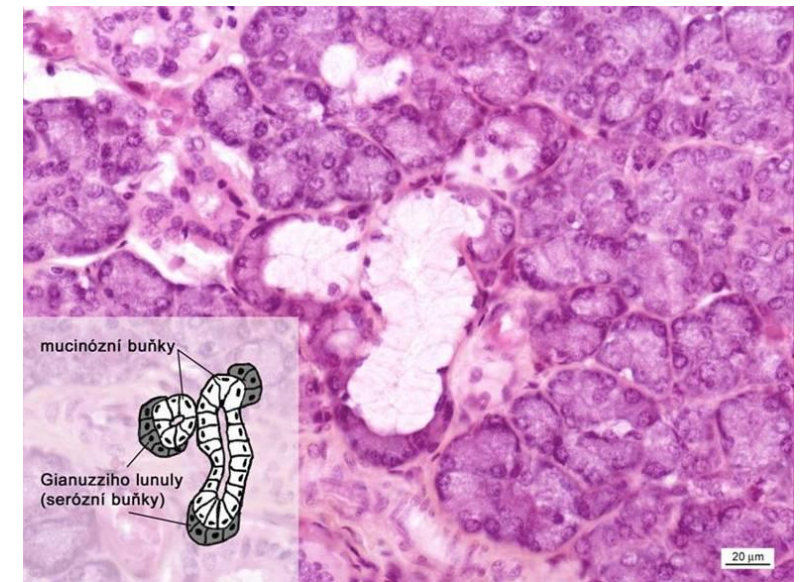
Mucinózní tubuly

Serózní aciny

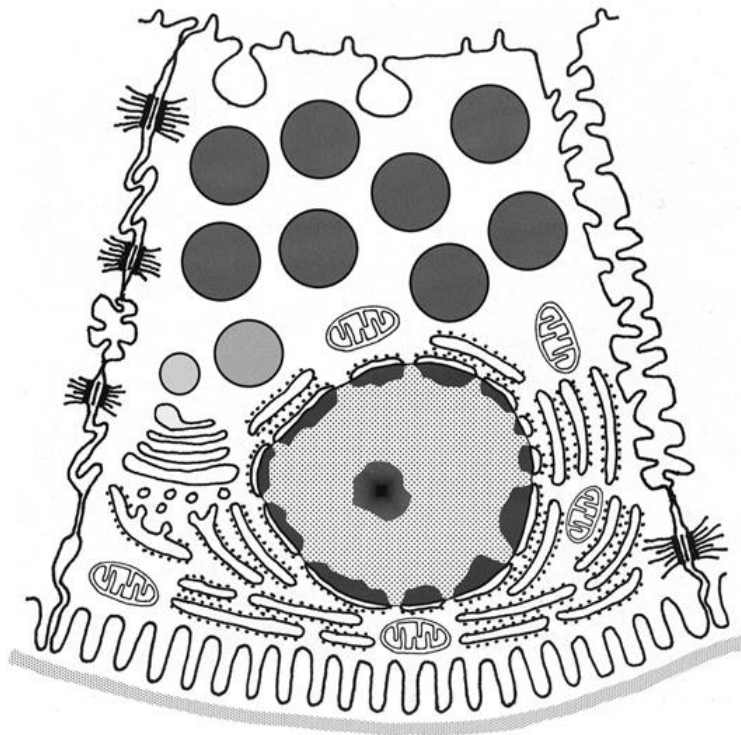
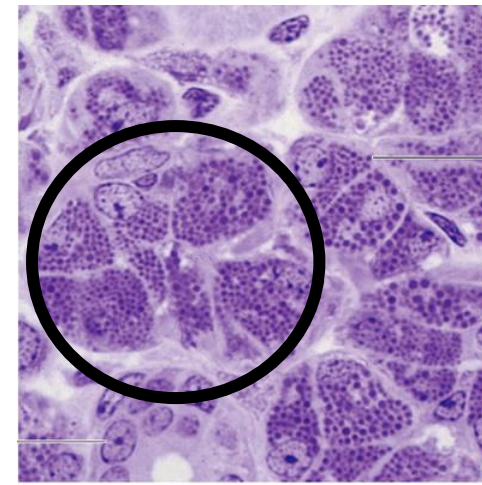
Tubuly s lunulami

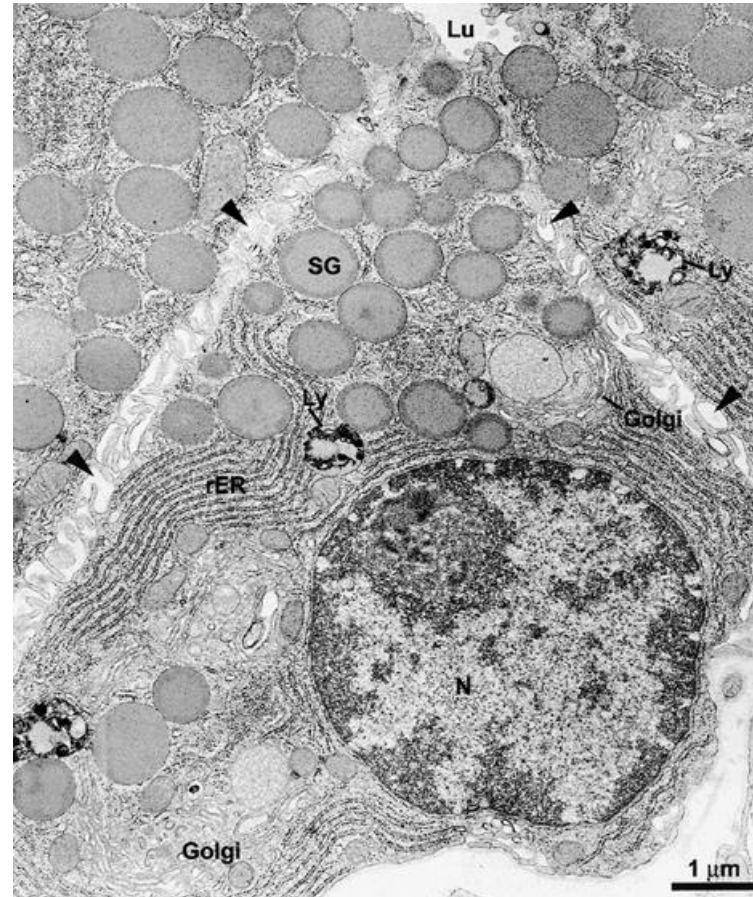
Serózní aciny

kulovité až ovoidní váčky (60 – 150 μm) s úzkým lumen
stěna: serózní buňky, myoepitelové buňky, bazální membrána

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

Serózní buňky

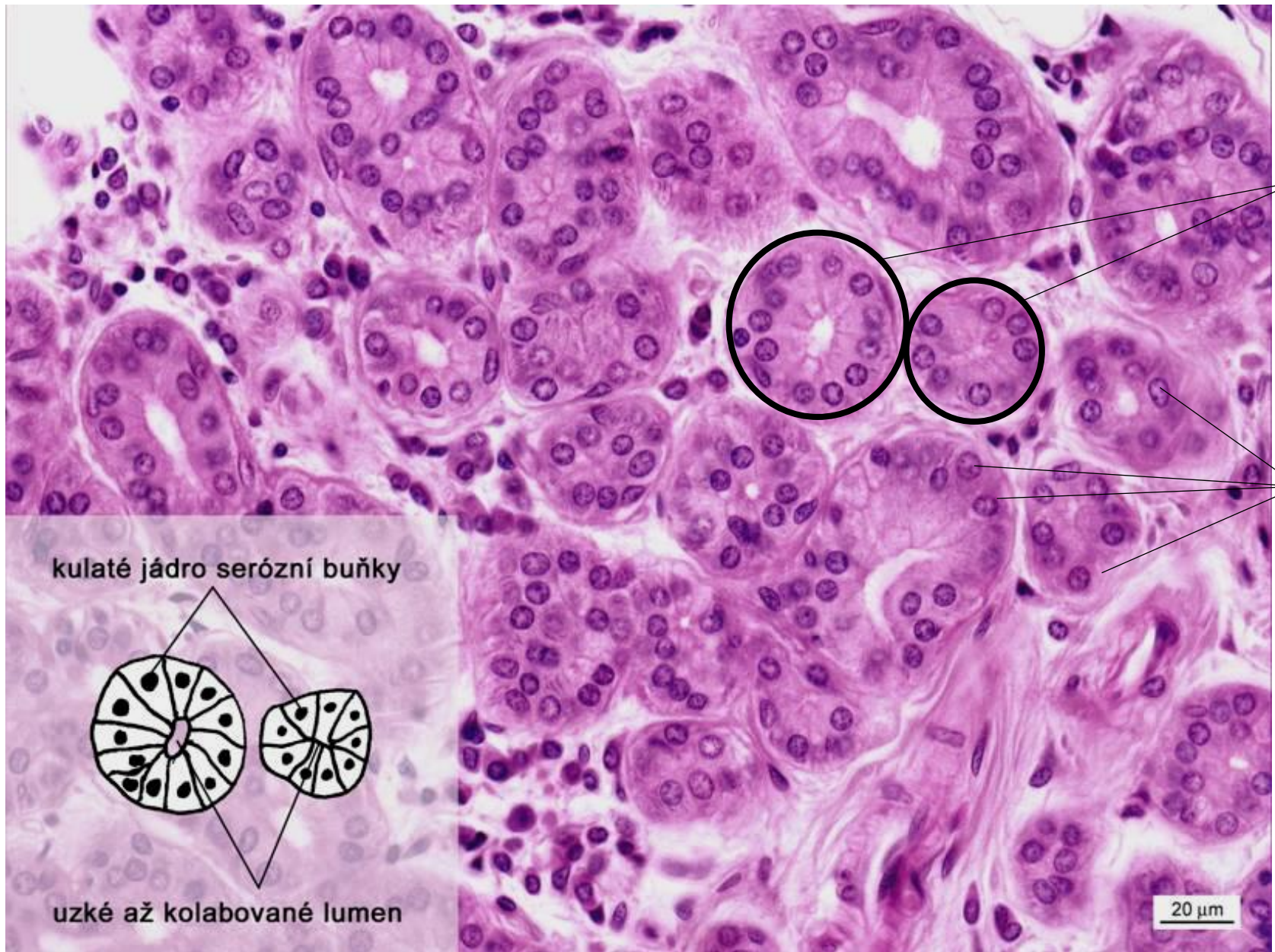

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

Buňky

- pyramidový tvar a kulovité jádro při bázi
- pod jádrem bazofilní cytoplazma (GER, mitochondrie a volné ribosomy)
- supranukleárně - eozinofilní sekreční zrna /zymogenní = proenzymová (zymogen = neaktivní enzymový prekurzor)

Serózní aciny

Serózní buňky

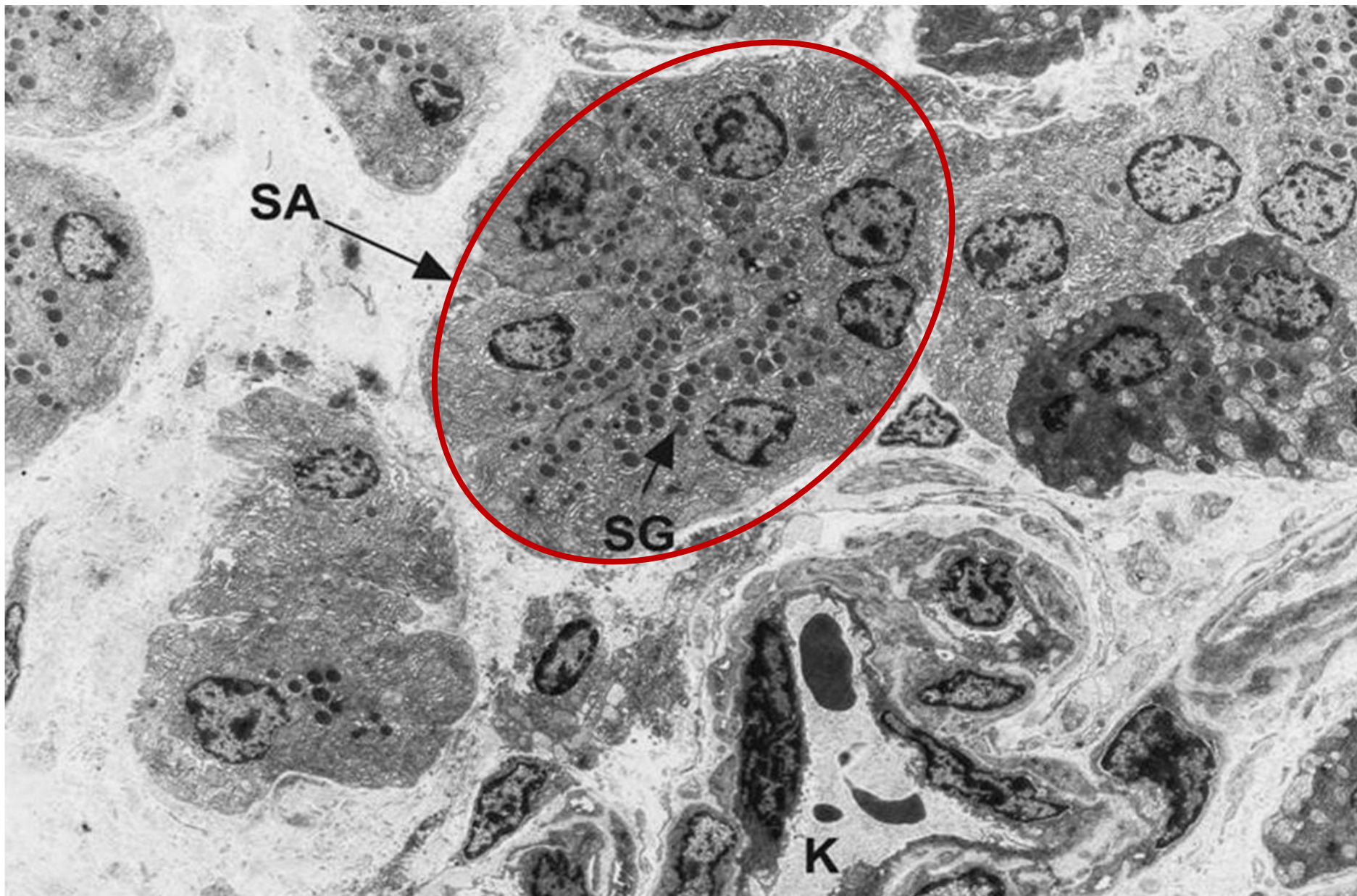
kulaté jádro serózní buňky

uzké až kolabované lumen

20 μm

Řídký až vodnatý sekret, bohatý na bílkoviny a enzymy

Parenchym slinné žlázy potkana: SA–serózní acinus, SG–sekreční granula, K–kapilára.
TEM, primární zvětšení 1 500x

Mucinózní tubuly

Obvykle větší průměr než serózní aciny (cca 200 μm), zřetelné lumen

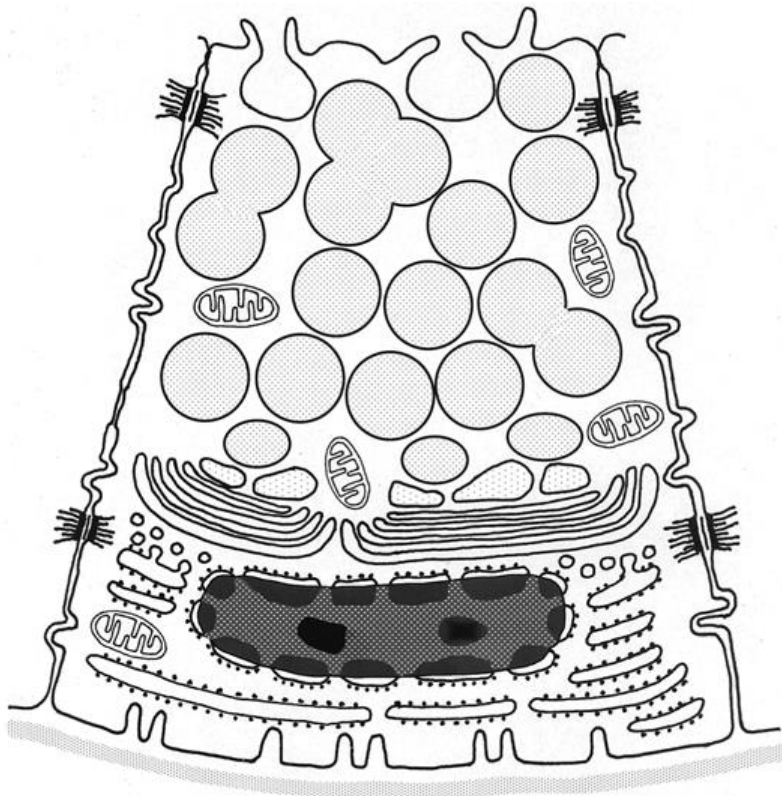
Na řezech příčně nebo podélně

stěna: cylindrické mucinózní buňky, myopeitelové buňky a bazální membrána

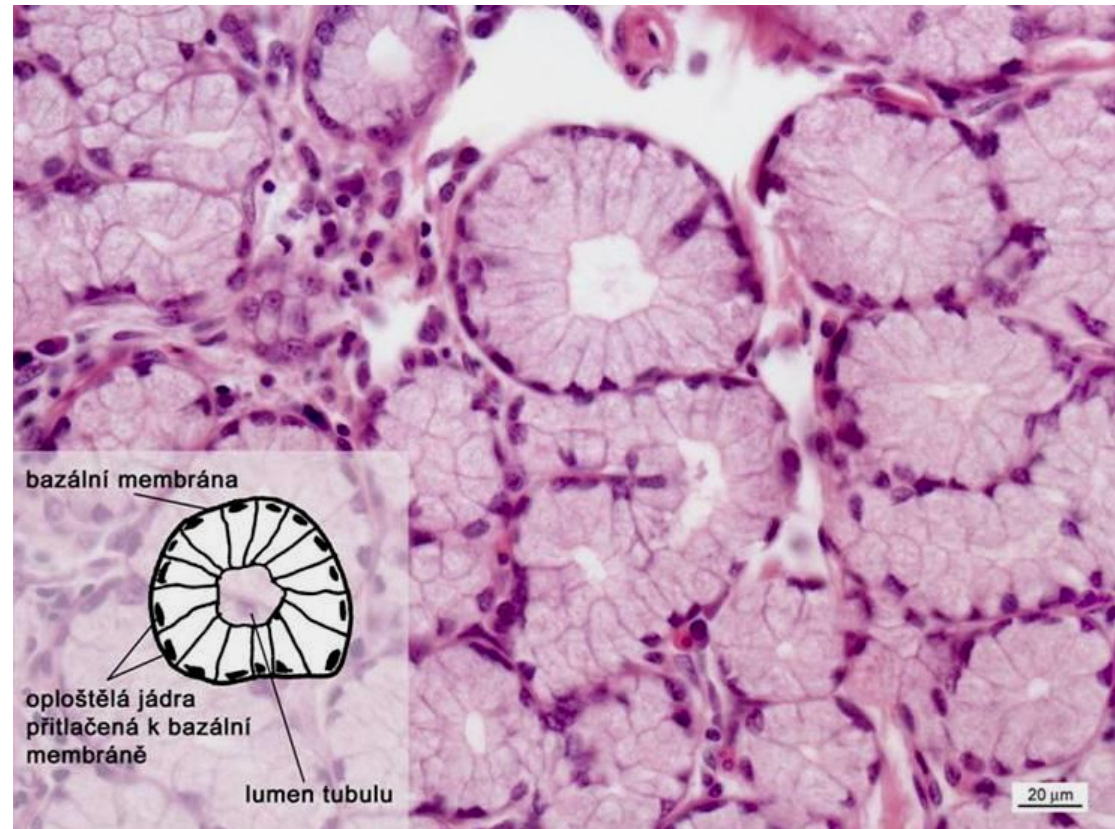
Miskovitě oploštělá jádra

Apexy - četná zrna mucinogenu

Vazký hlenový sekret

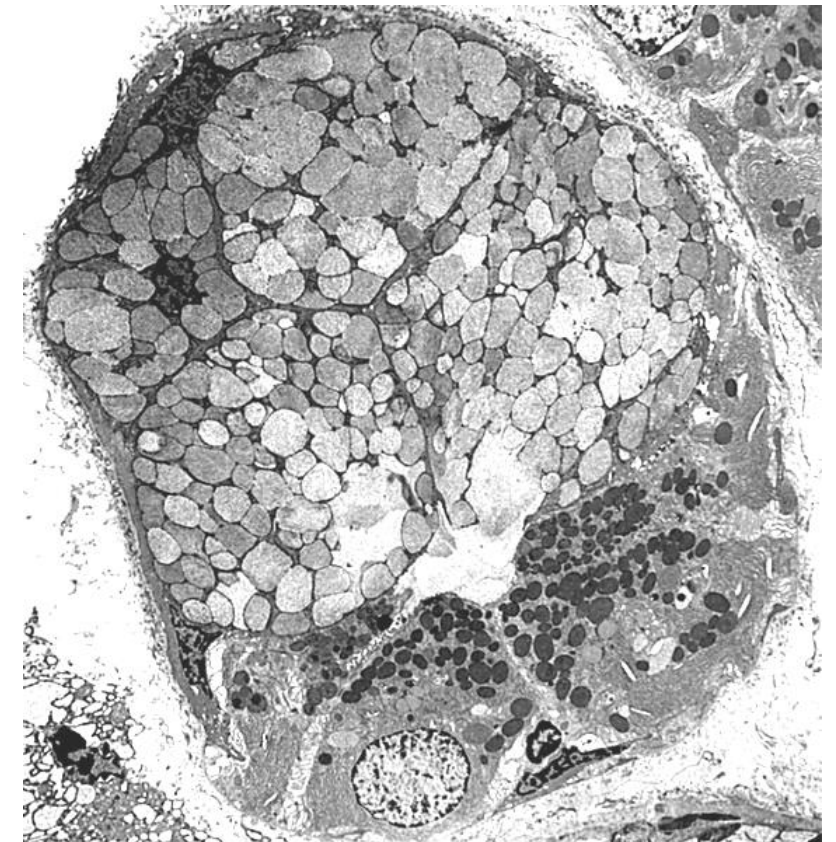
Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

Tubuly s lunulami (Gianuzziho, von Ebnerovy) - tubuloacinární jednotky

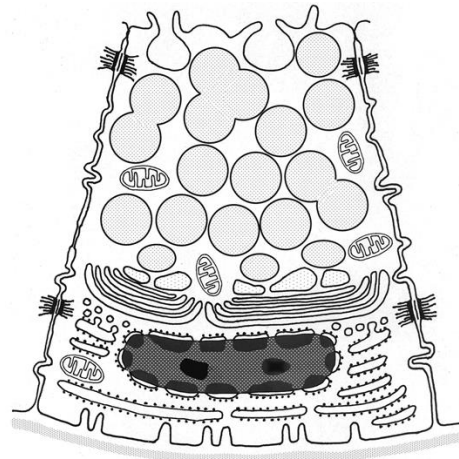
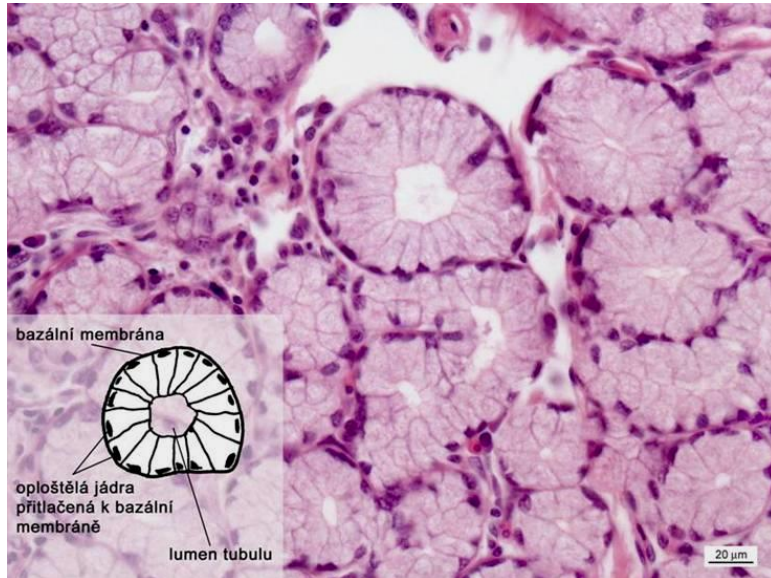
Lunula = agregace serózních buněk na jednom nebo obou koncích mucinózní trubičky, podobná srpku nebo půlměsíci
vyskytují se u slinných žláz smíšeného typu

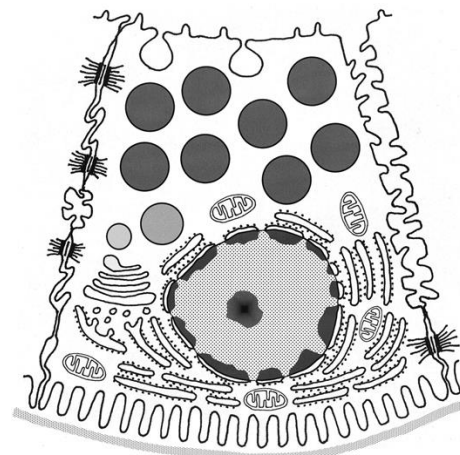
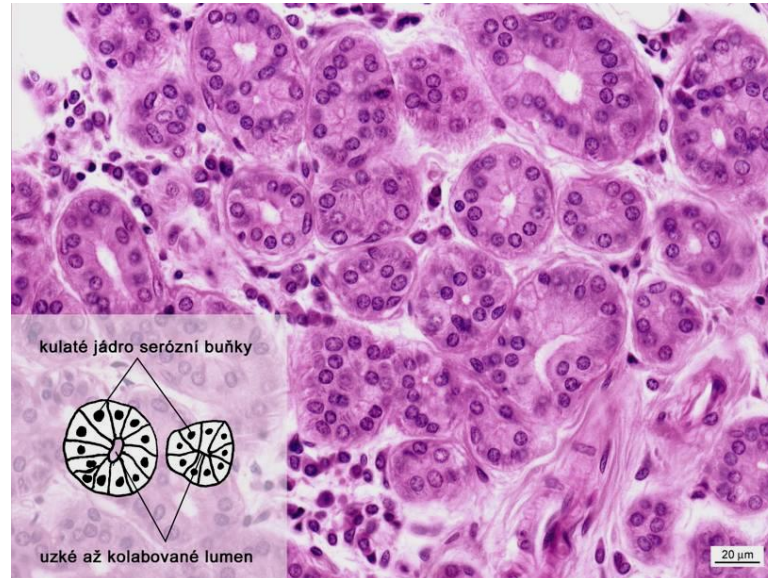
Sekreční oddíly

Mucinózní tubuly

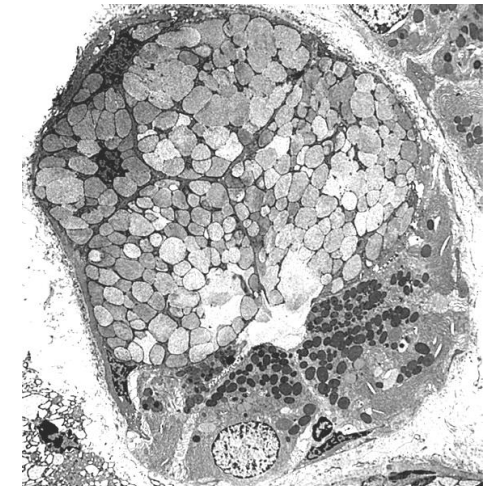
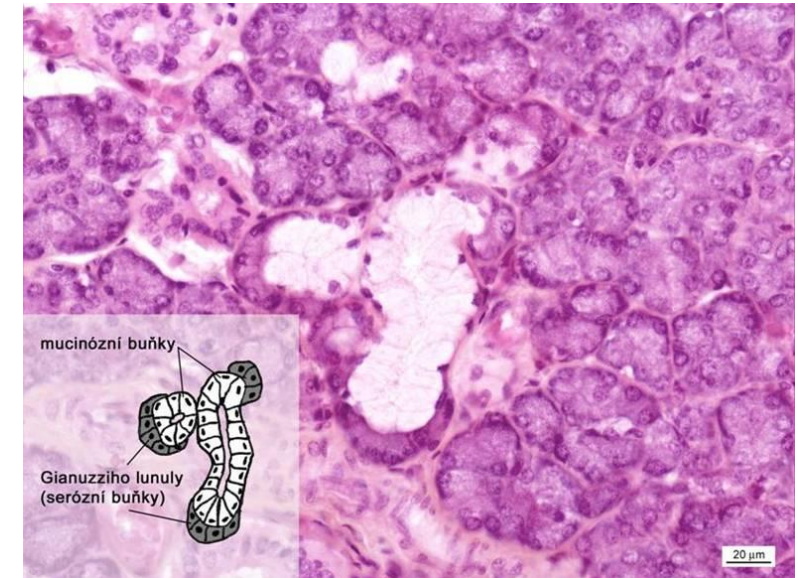
Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

Serózní aciny

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

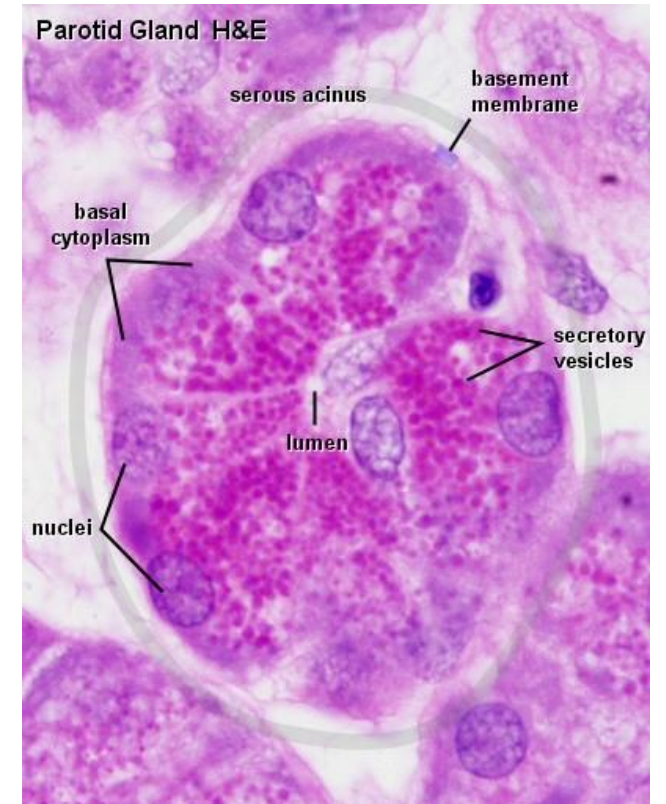
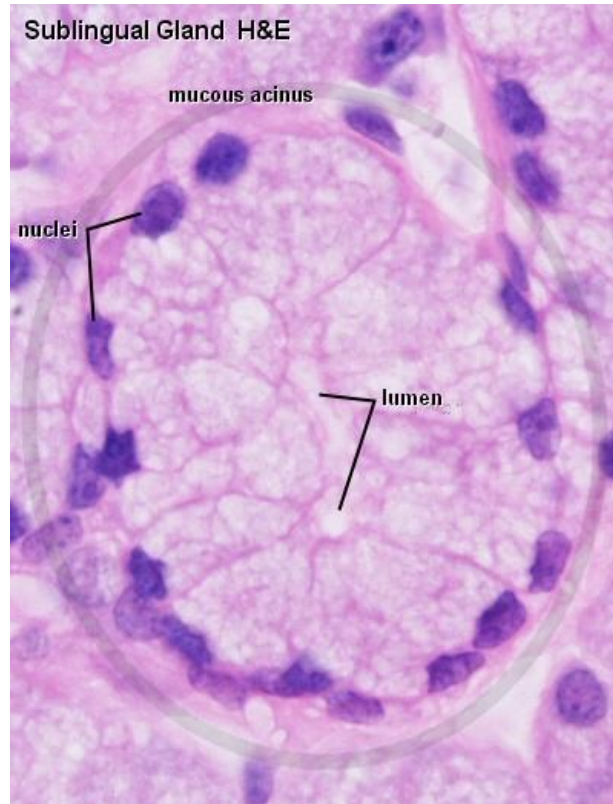
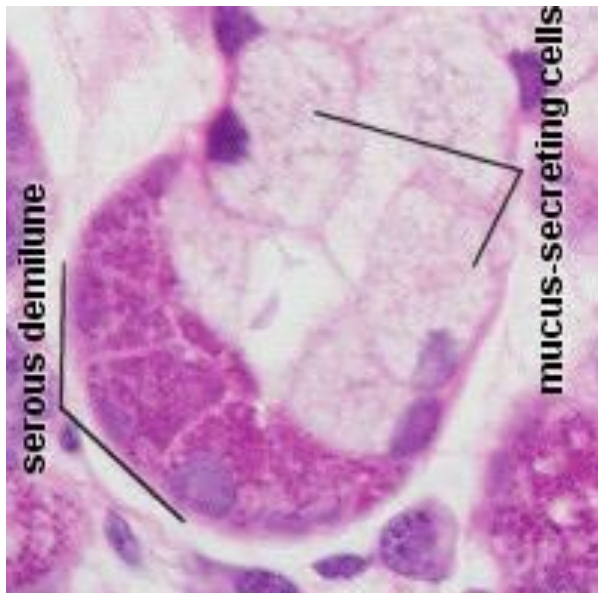
Tubuly s lunulami

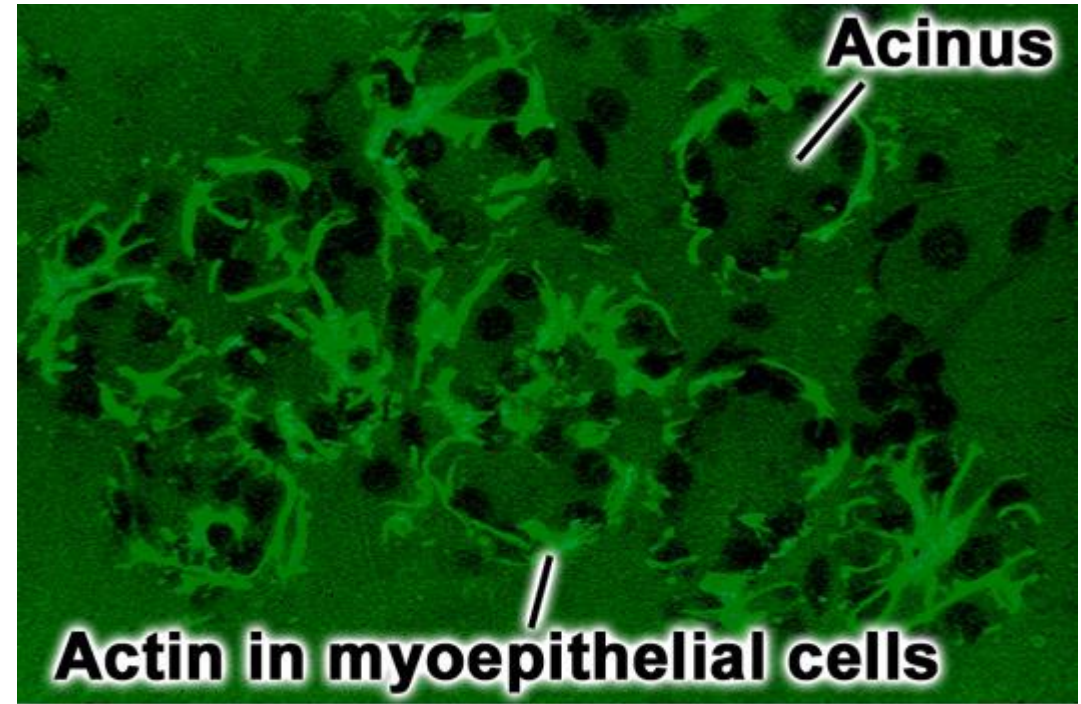
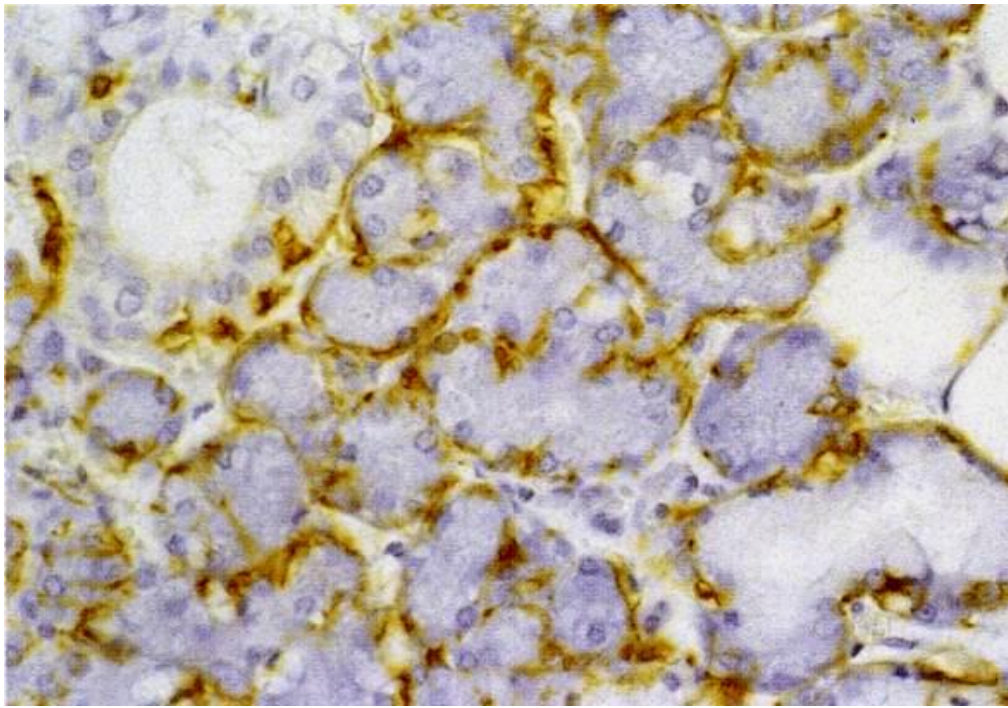
Sekreční oddíly

- Serózní acinus
- Mucinózní tubulus
- Lunula (Gianuzzi)

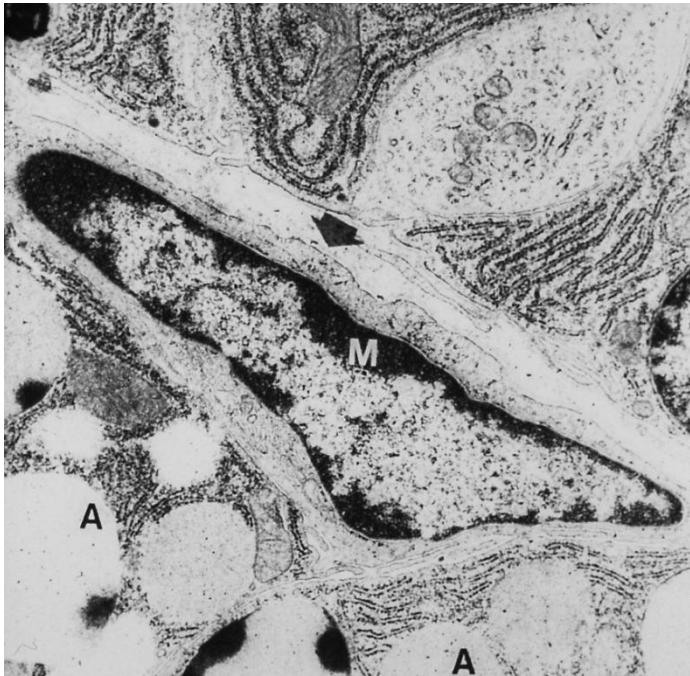

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

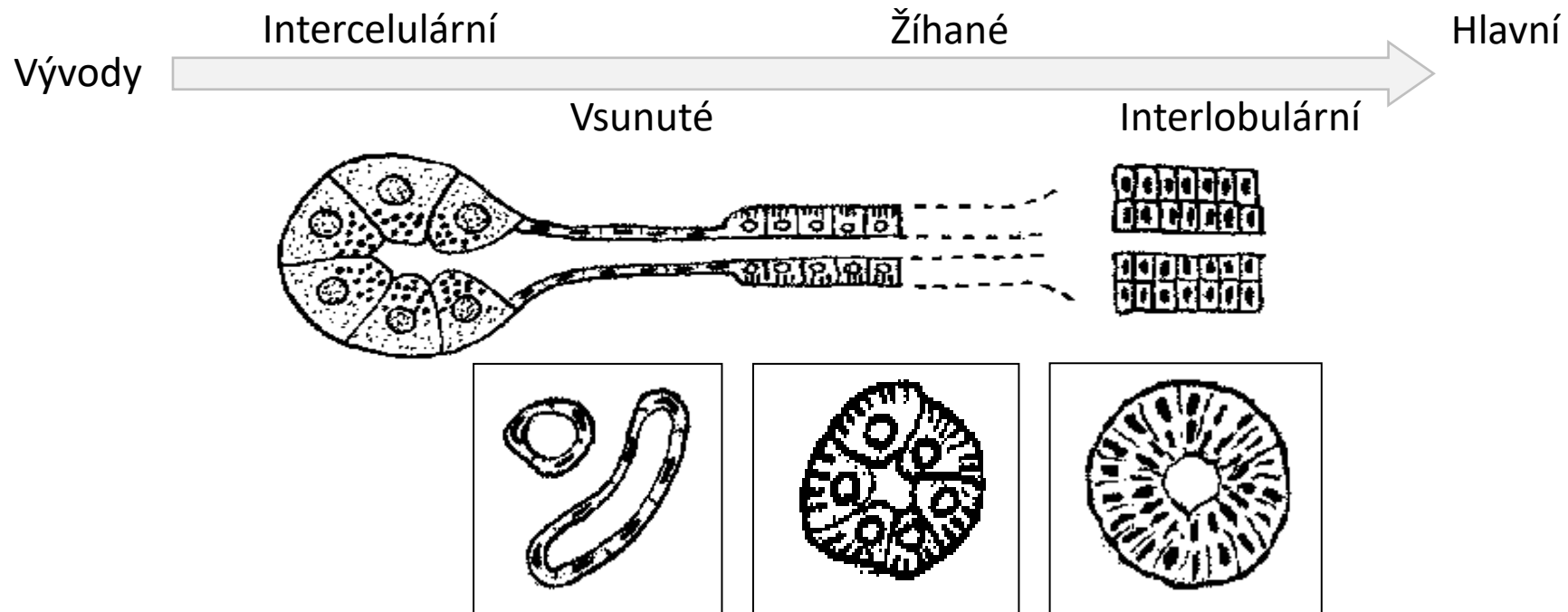

Buňky napomáhají **vyprazdňování sekretu** do lumen sekrečních oddílů a jeho další pasáži skrz vsunuté vývody (v jejichž stěně jsou rovněž přítomny)

Jsou aktivní cca od **25. týdne** prenat. vývoje

Žlázoové vývody

- **Intercelulární** (*nemají vlastní stěnu, mezibuněčný prostor*)
- **Vsunuté** (*jednovrst. plochý ep., jen v serózních a smíšených žlázách*)
- **Žíhané** (*jednovrst. kubický ep.; bazální labyrint → žíhání*)
- **Interlobulární** (*jednovrst. – vrst. cylindr. ep., probíhají v septech*)
- **Hlavní** (*dvouřadý nebo vrst. cylindrický. ep.*)

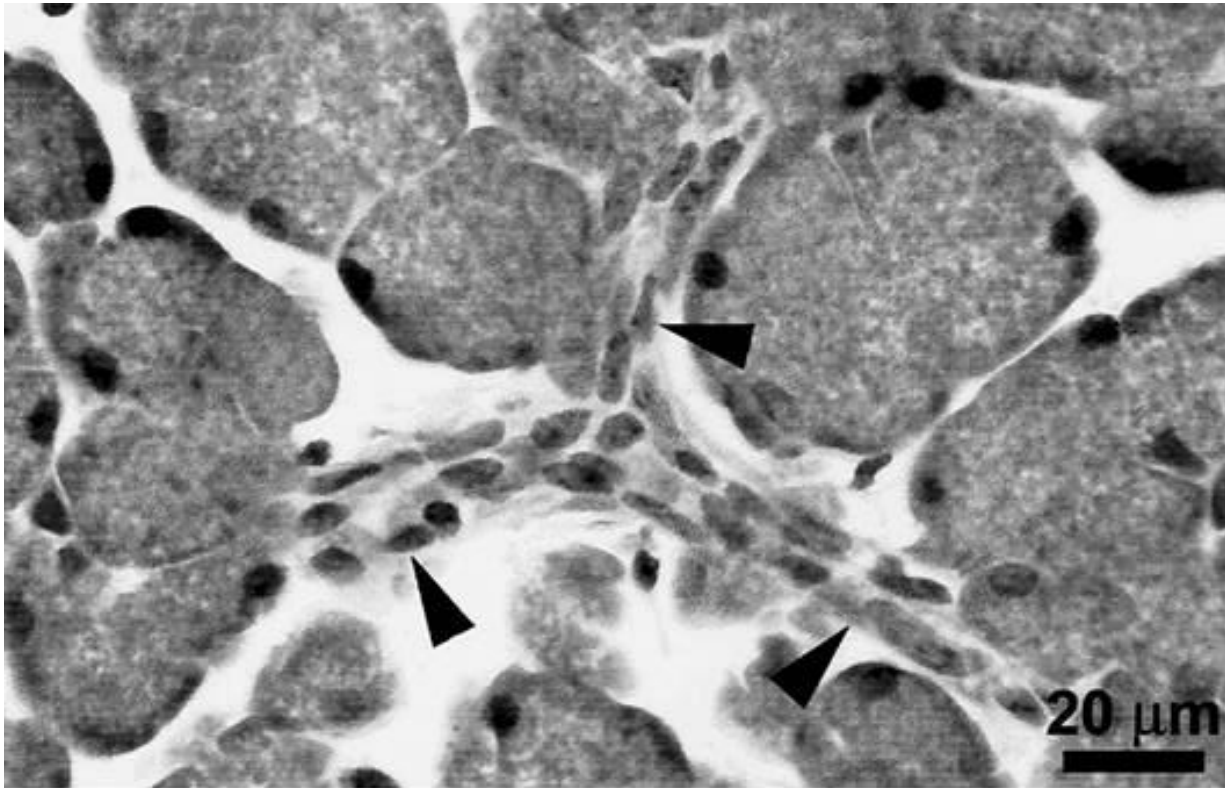
Vsunuté vývody

Úzký a tenkostěnný kanálek, na preparátech kolabovaný

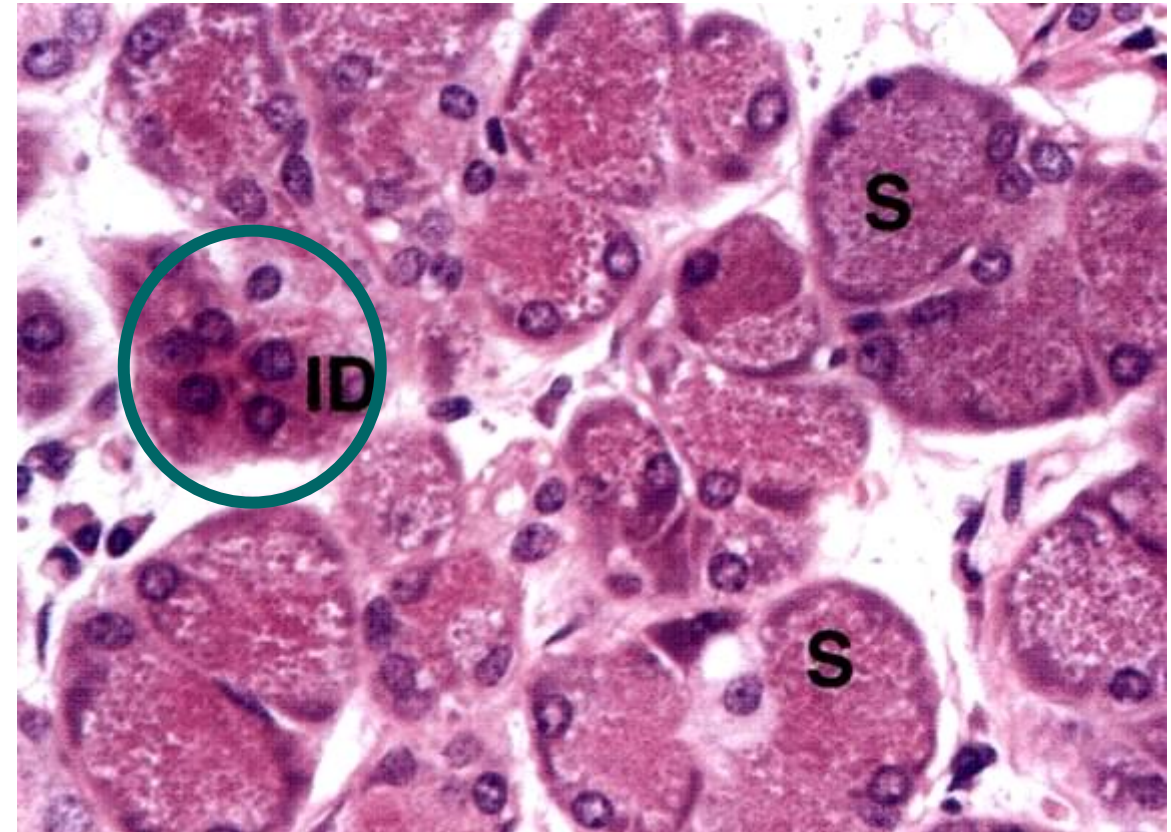
Stěna: bazální membrána, myoepitelové buňky a jednovrstevný plochý až nízce kubický epitel

Početné jsou u serózních žláz

(buňky vsunutých vývodů vylučují do sliny makromolekulární látky: lysozym + lactoferin)

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

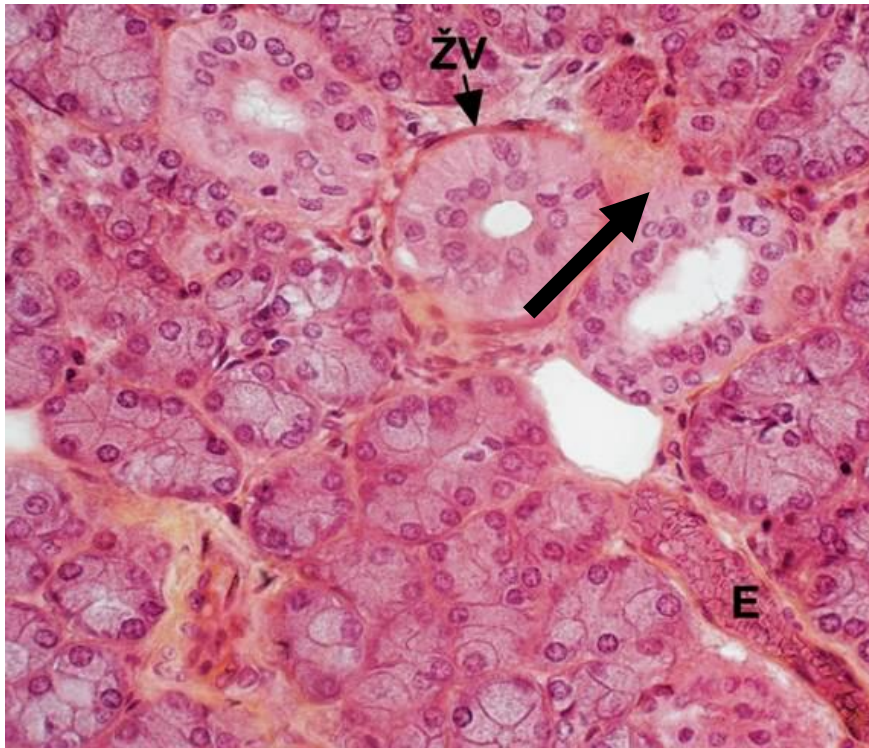
Žíhané vývody

Širší než vsunuté vývody (v preparátech snadno nalézt), obvykle uprostřed lalůčku (i na okraji)

Stěna: Bazální membrána a jednovrstevný nízcce cylindrický epitel

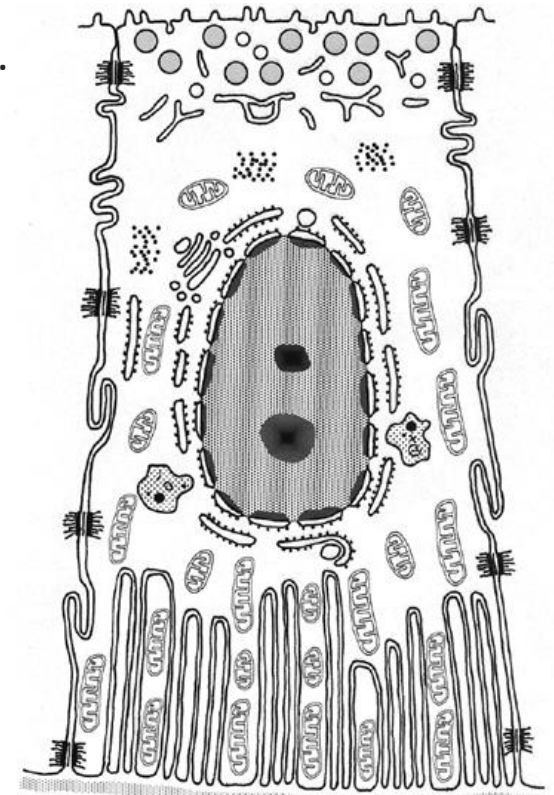
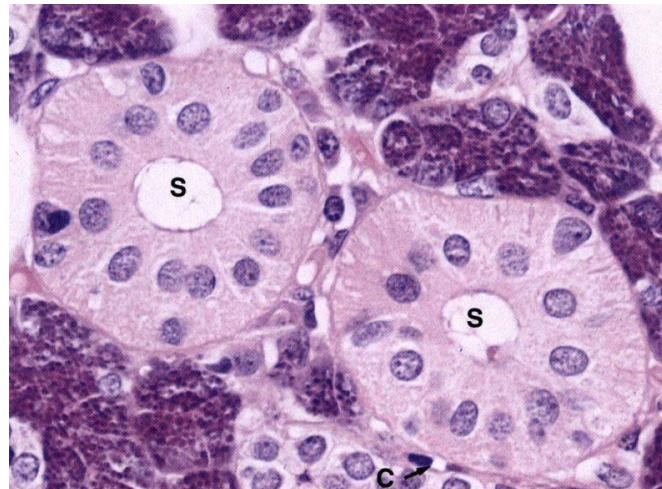
Buňky se intenzivně barví kyselými barvivy, **na apexech mikrokly, báze buněk vykazují radiální žíhání (bazolaterální labyrint)**

V cytoplazmě cytokeratinová filamenta

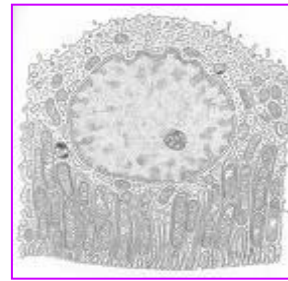
Glandula submandibularis: SP-serózní aciny, ŽV-žíhaný vývod, E-erythrocyty v cévě. Massonův žlutý trichrom.

Buňky žíhaných vývodů upravují v sekretu obsah vody a elektrolytů (Na^+ , K^+ , Cl^- , Ca^{2+} , Mg^{2+} , HCO_3^-). **Proti koncentračnímu gradientu resorbce Na^+ , a Cl^- ; po spádu sekrece K^+ a HCO_3^- -nervová kontrola**

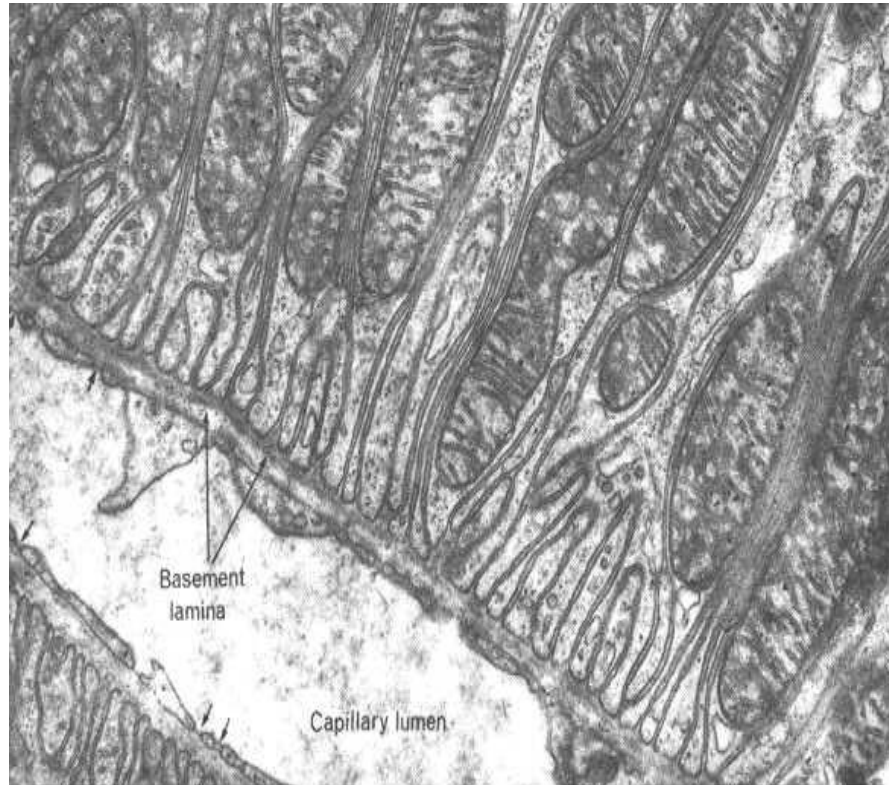

Žíhaný vývod – bazální labyrint

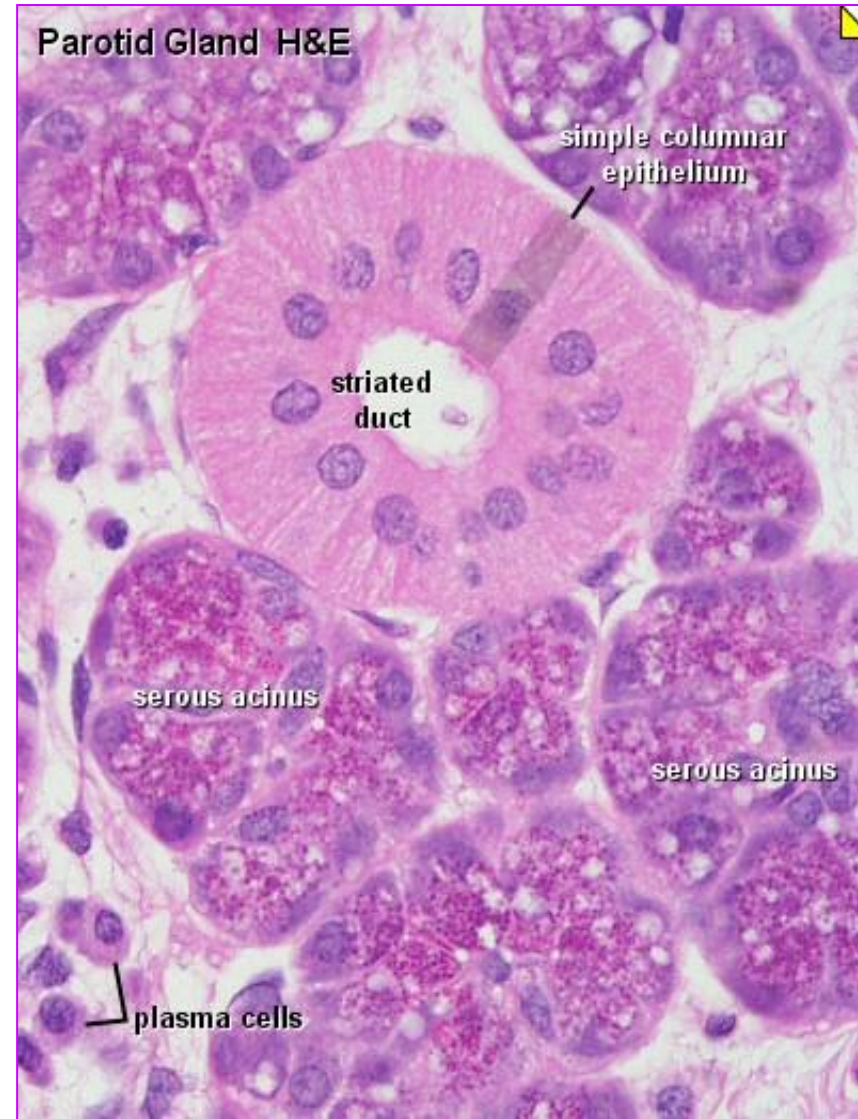

epitelová buňka

Baze epitelové buňky:

Invaginace cytoplasmatické membrány,
četné mitochondrie

Parotid Gland H&E

simple columnar
epithelium

striated
duct

serous acinus

serous acinus

plasma cells

Interlobulární vývody a hlavní vývod

Interlobulární vývody

probíhají ve vazivových septech mezi lalůčky

Vznikají spojením několika žíhaných vývodů a jsou **vystlány vysokým jednovrstevným cylindrickým**, v terminálních úsecích i **dvouřadým nebo vrstevnatým cylindrickým epitelem**

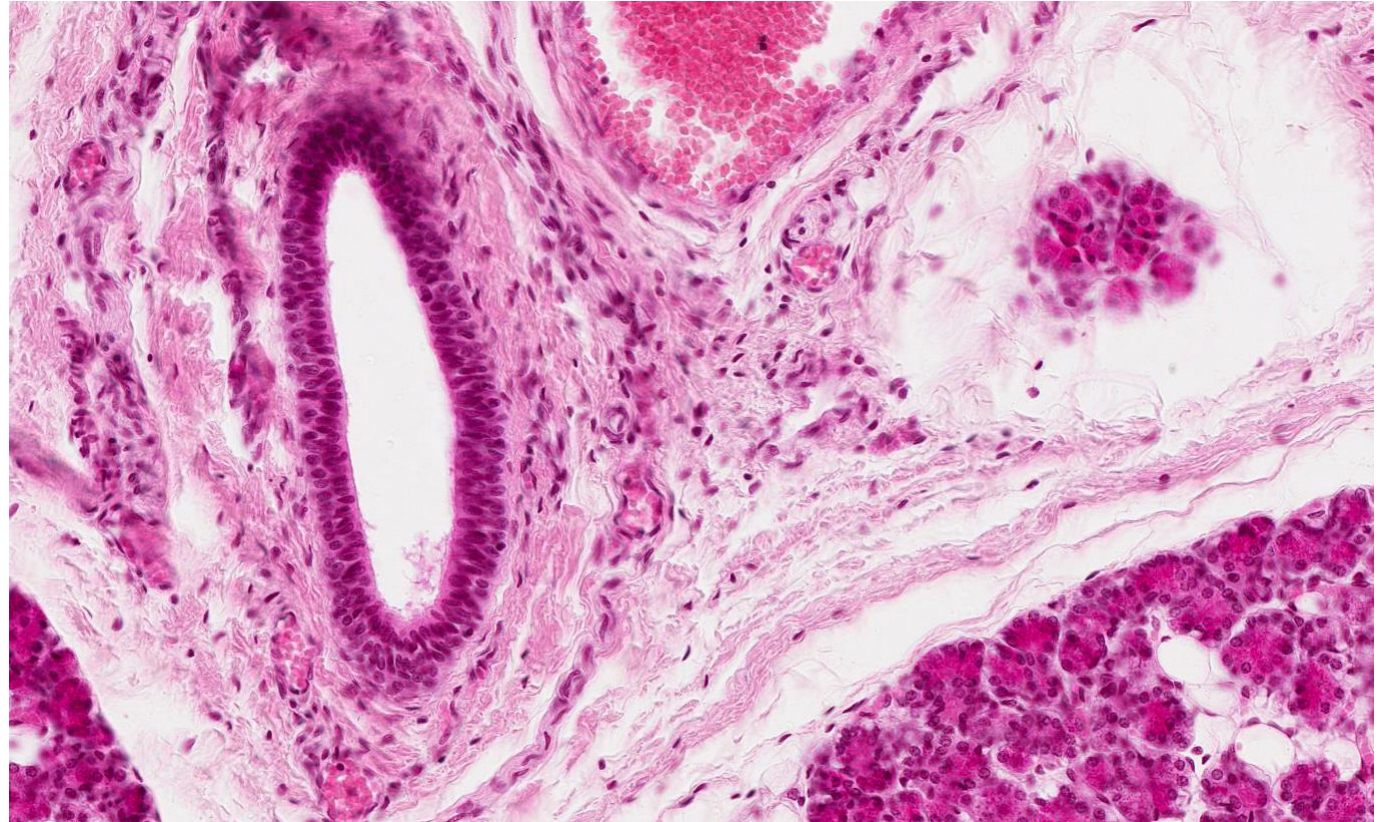
Hlavní vývody

Dvouřadý nebo vrstevnatý cylindrický epitel s pohárkovými buňkami

Ductus parotideus

Ductus submandibularis

Ductus sublinguales (major et minores)

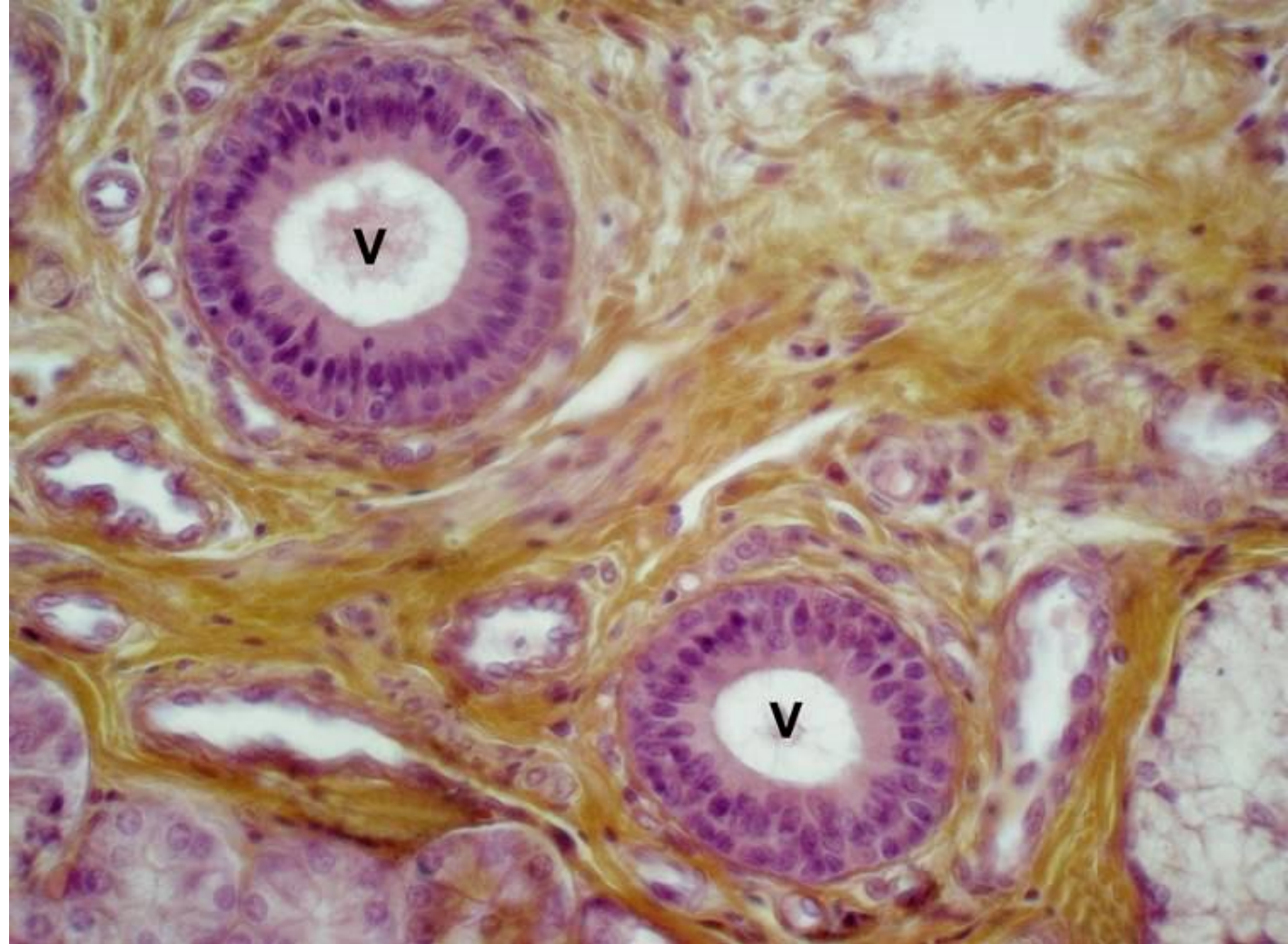

Hlavní vývody

Dvouřadý nebo vrstevnatý cylindrický epitel

V epitelu jsou **pohárkové buňky**

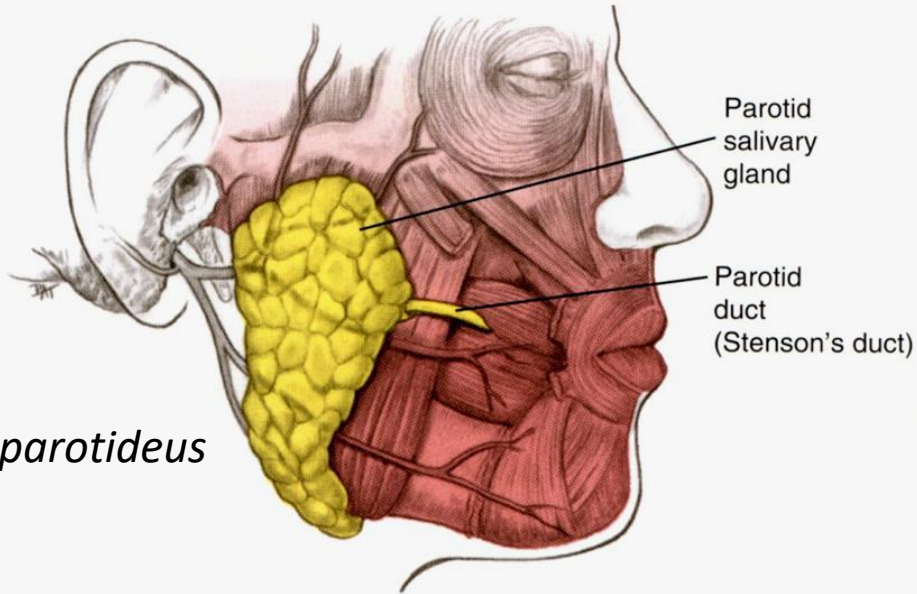
Stěna zesílena hustým kolagenním vazivem, popř. i hladkými svalovými buňkami

Ductus Rivini (V) s dvouřadým cylindrickým epitelem v septu *gl. sublingualis*. Massonův žlutý trichrom.

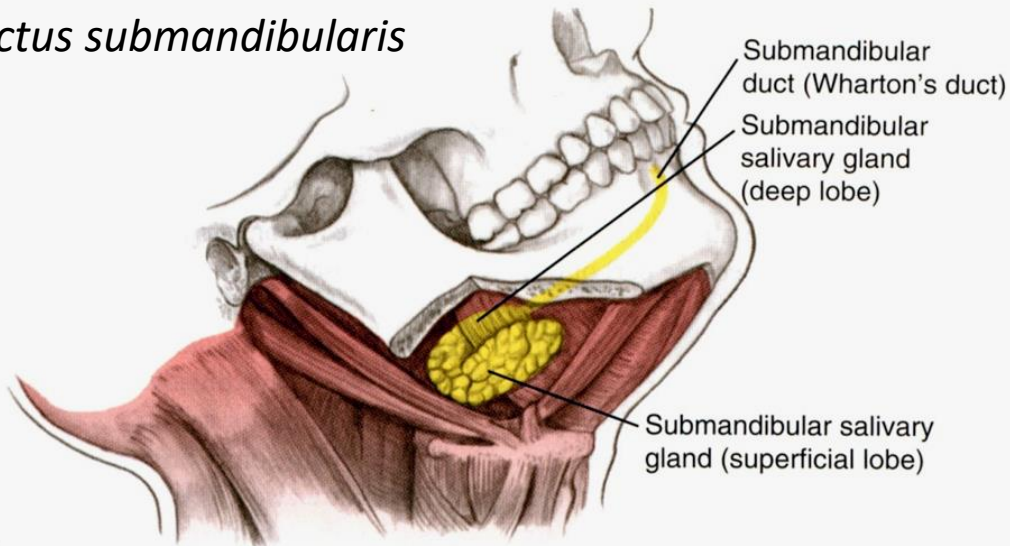
Topografie velkých slinných žláz

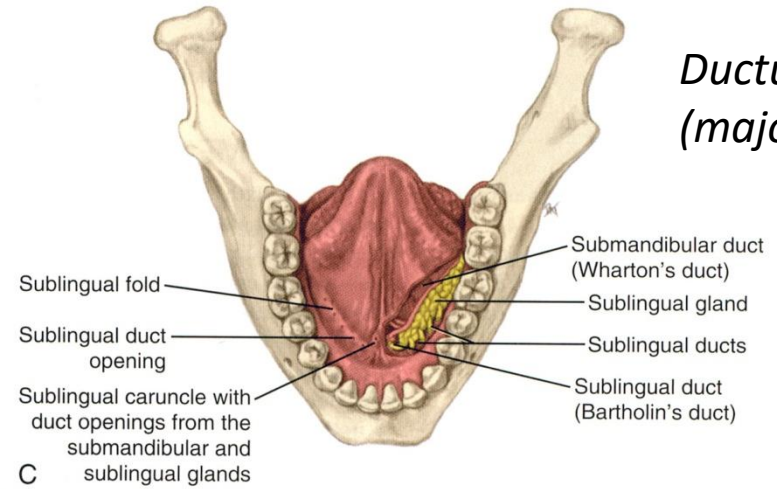
Ductus parotideus

A

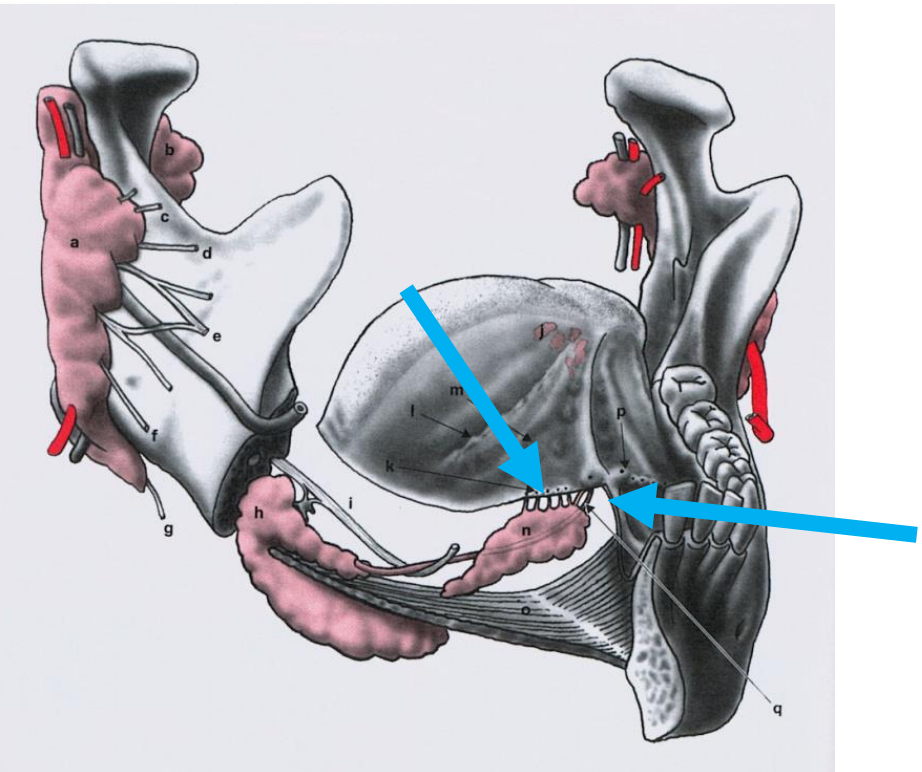
Ductus submandibularis

B

Ductus sublinguales (major et minores)

Glandula parotis

Čistě serózní žláza

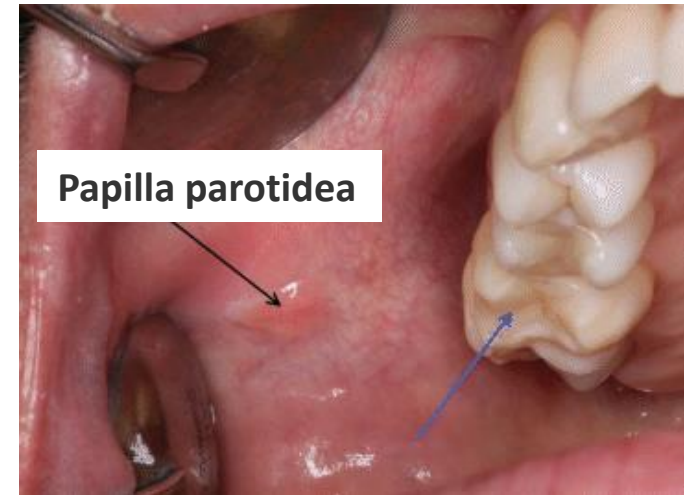
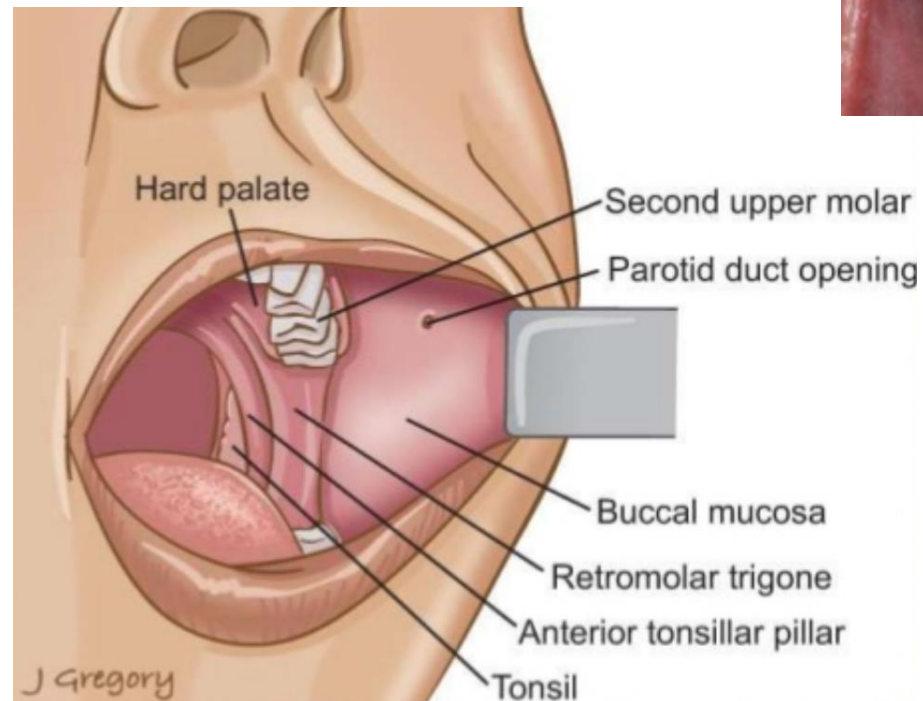
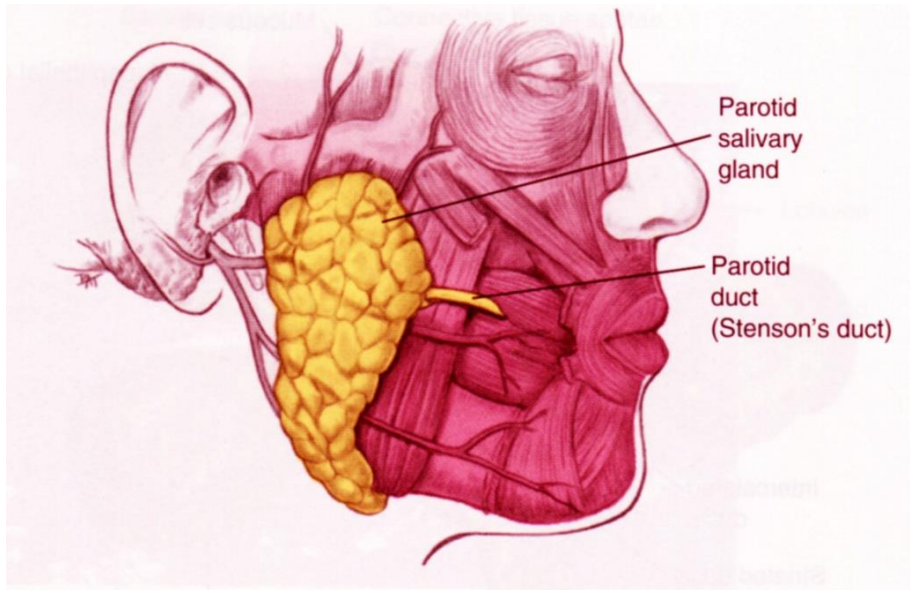
14 - 28 g

Pouzdro, septa a lalůčky

Serózní aciny, vývody zastoupeny všemi úseky – vsunuté vývody dlouhé a žíhané úseky početné

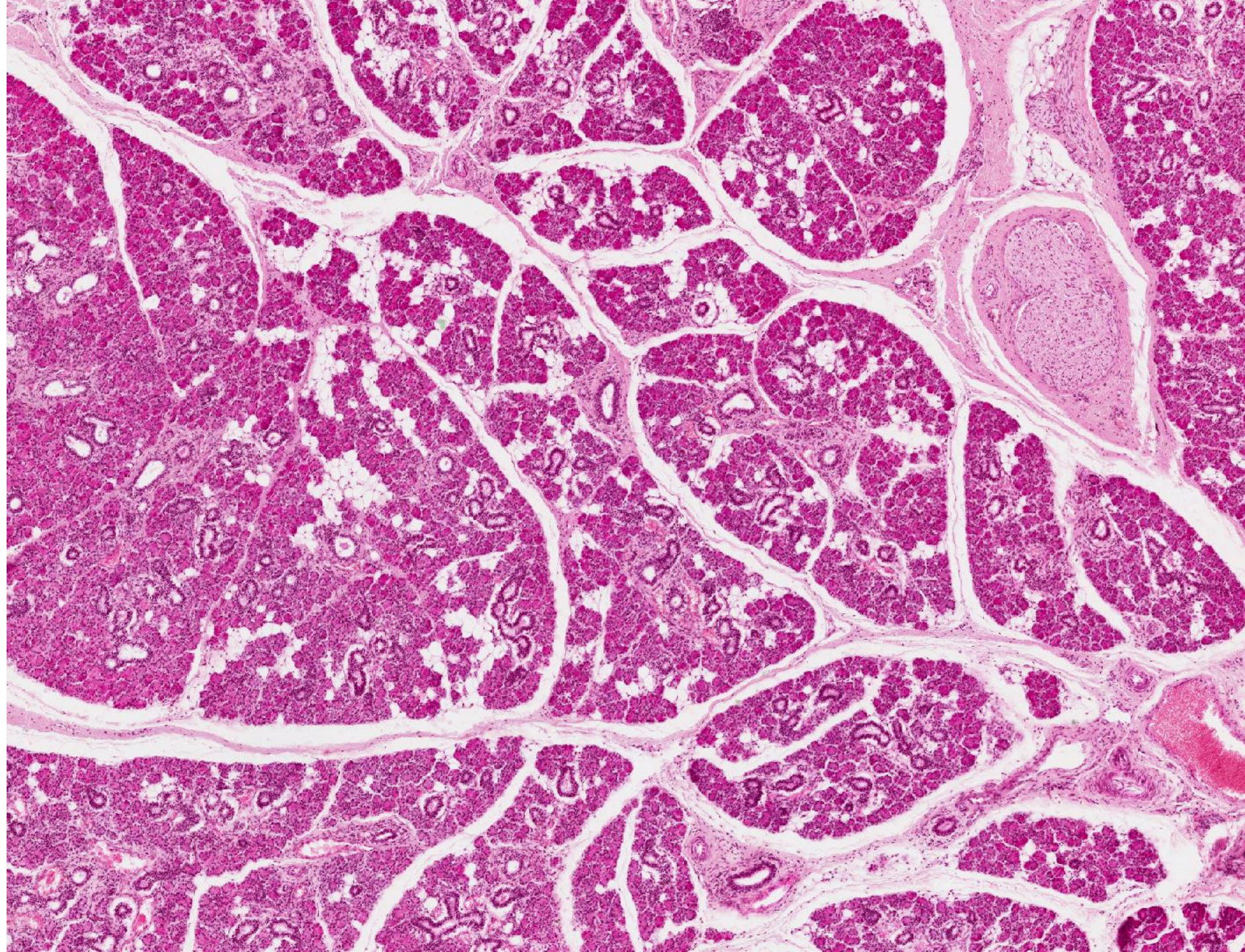
Ductus parotideus (Stenoni) - 2. horní molár (Steno/Stensen, Niels)

Adipocyty!

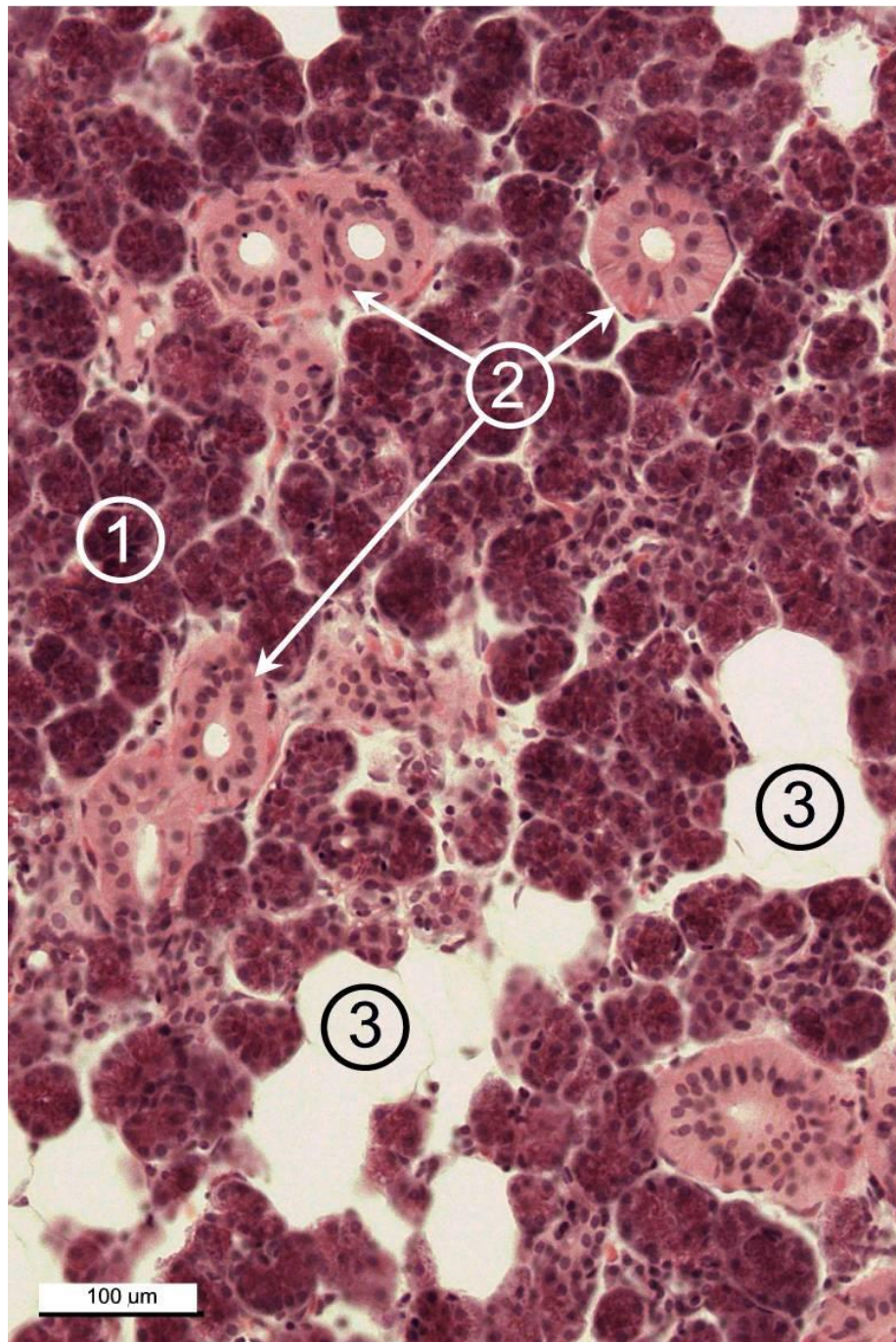

Glandula parotis

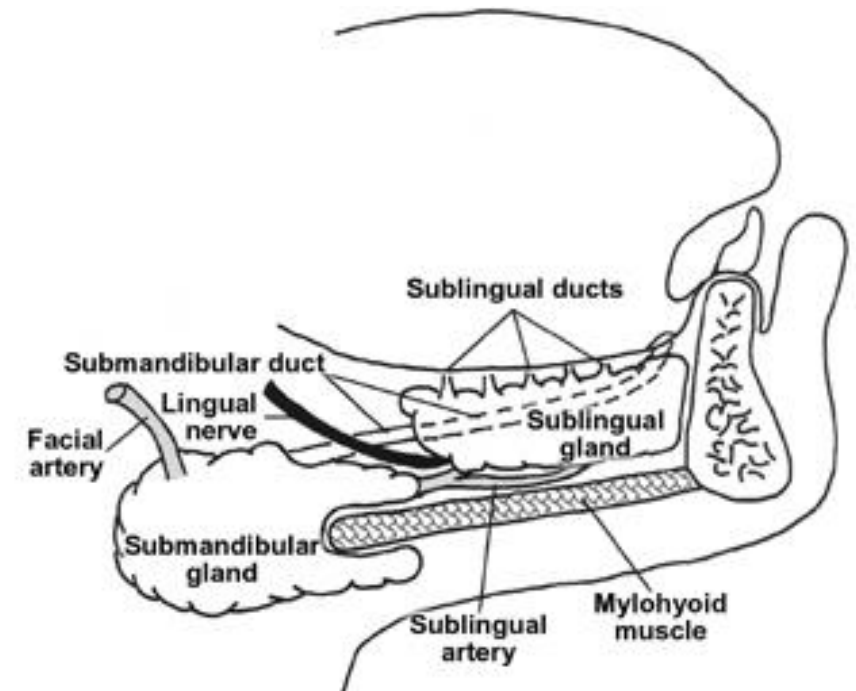
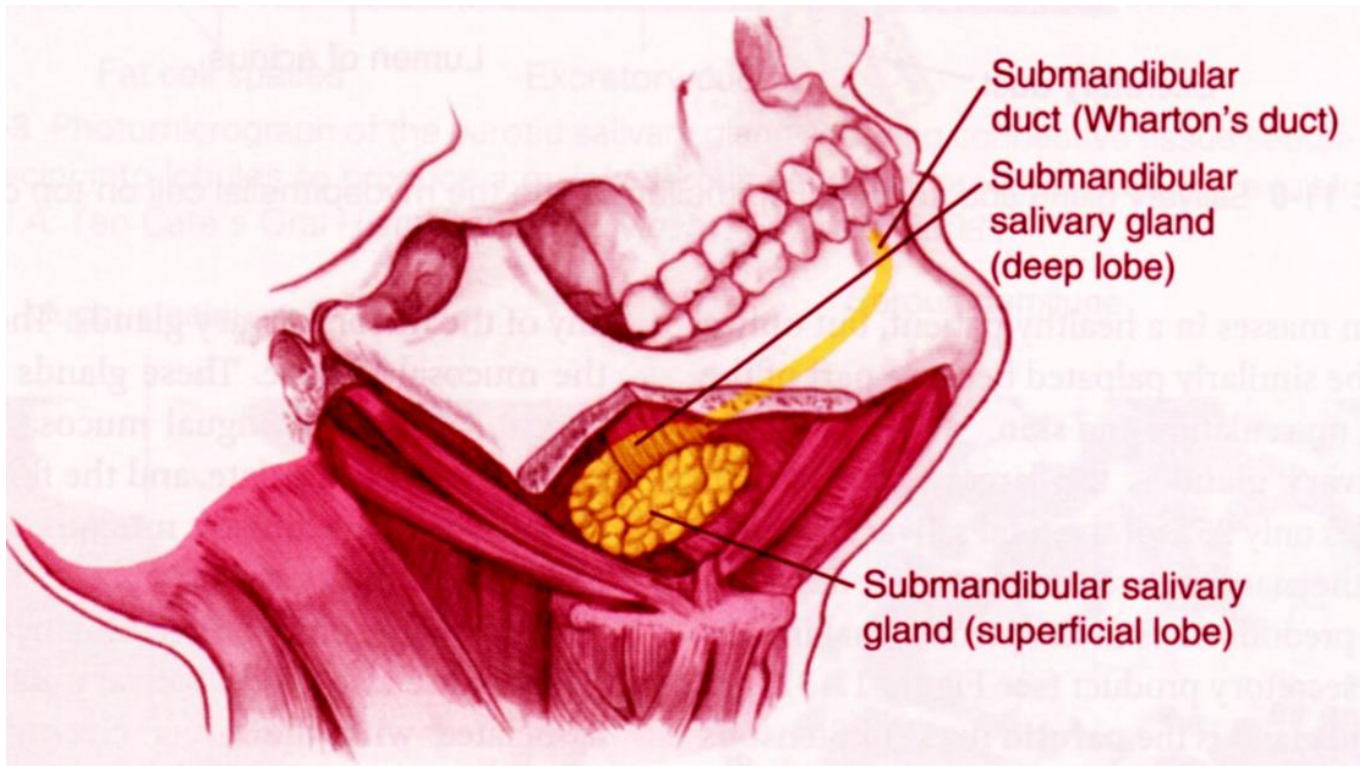

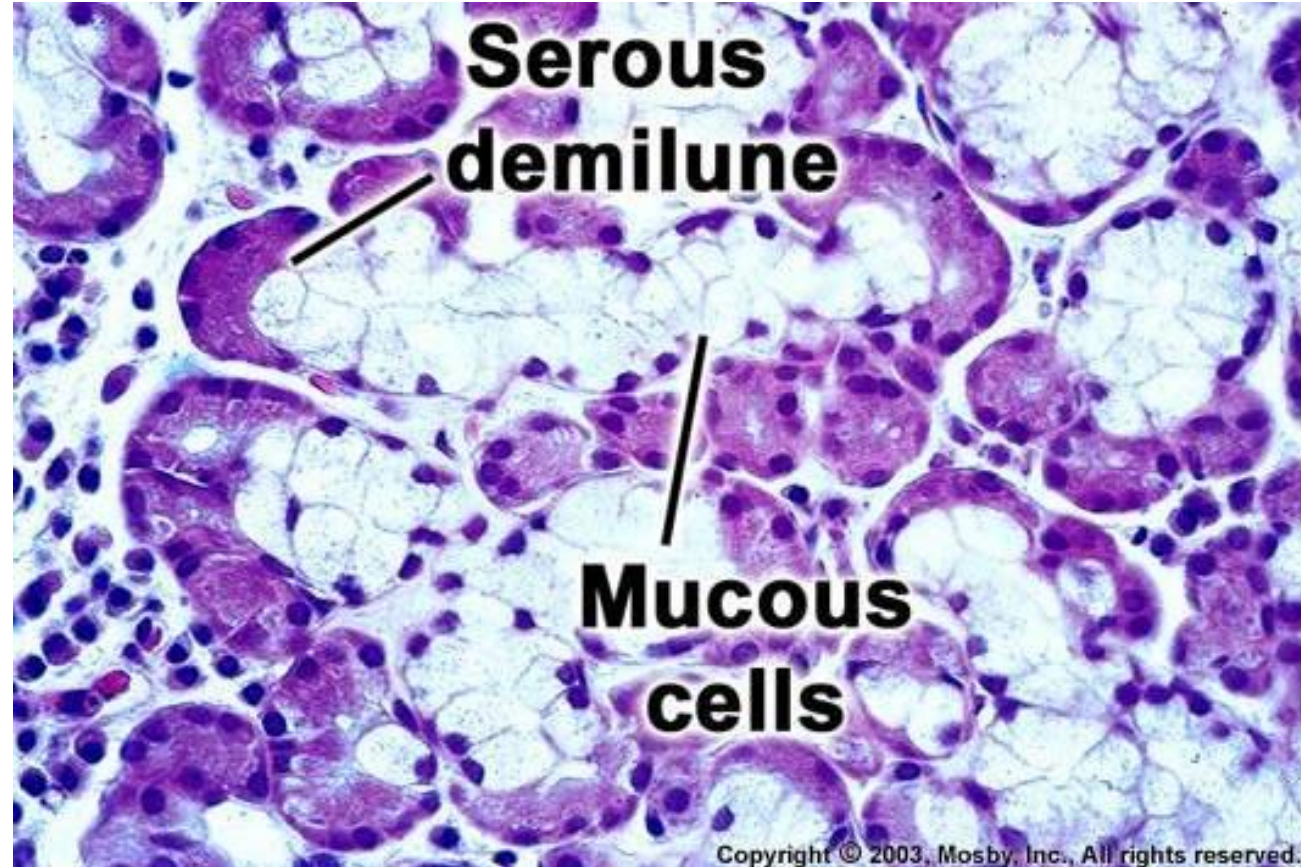
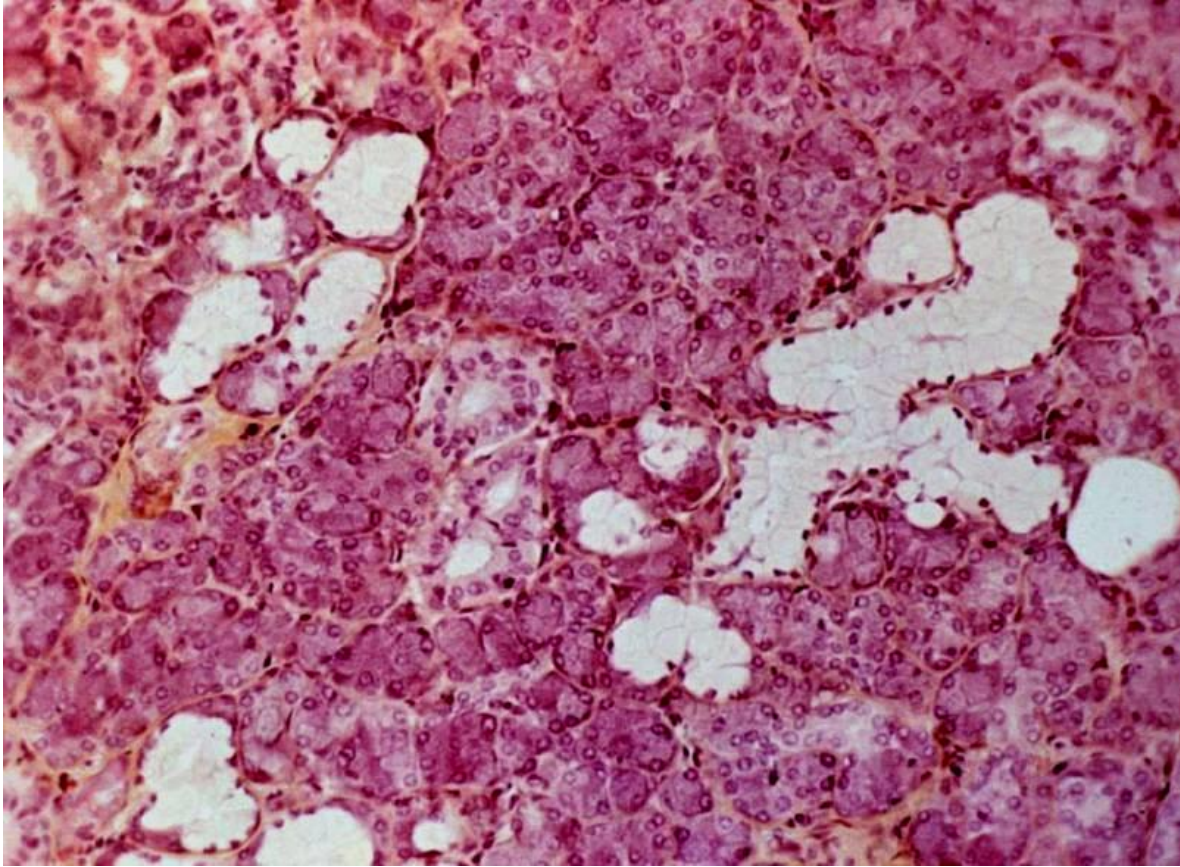
Glandula submandibularis

- **SMÍŠENÁ** tuboalveolární žláza s převahou **SERÓZNÍ** složky
- 10-15 g, má vlastní vazivové pouzdro
- Serózní aciny - asi 80 %, zbytek mucinózní tubuly s **Gianuzziho lunulami**
- Vsunuté i žíhané vývody
- **Ductus submandibularis** (Whartoni) - **frenulum linguae**

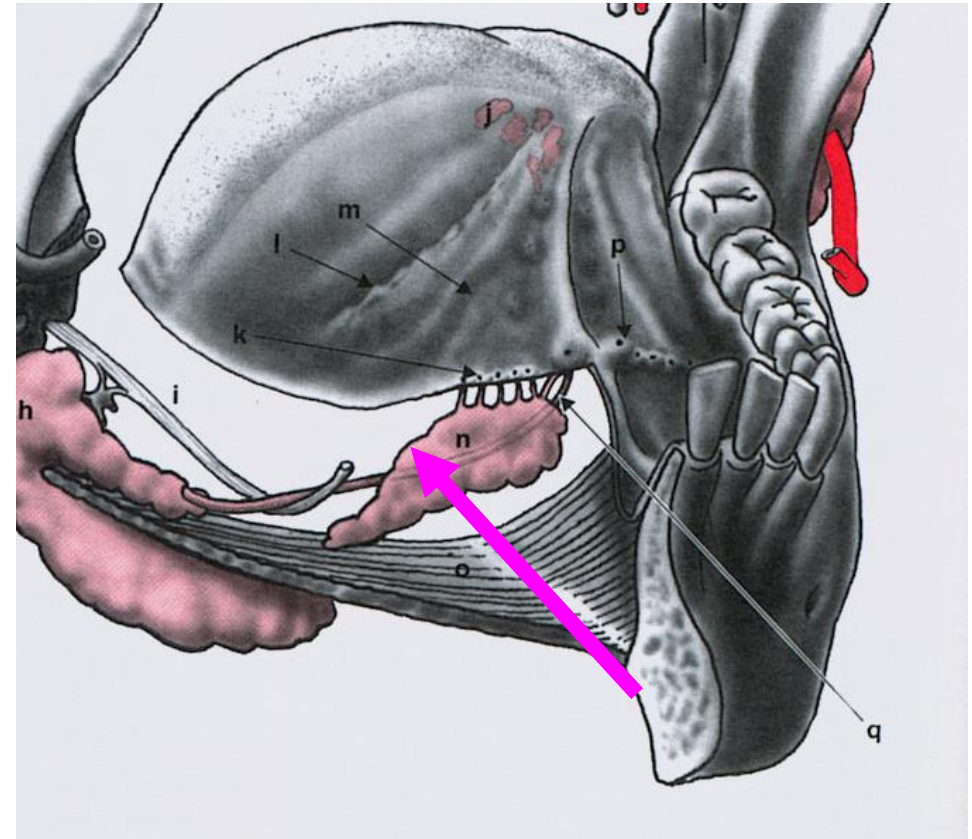
Glandula submandibularis

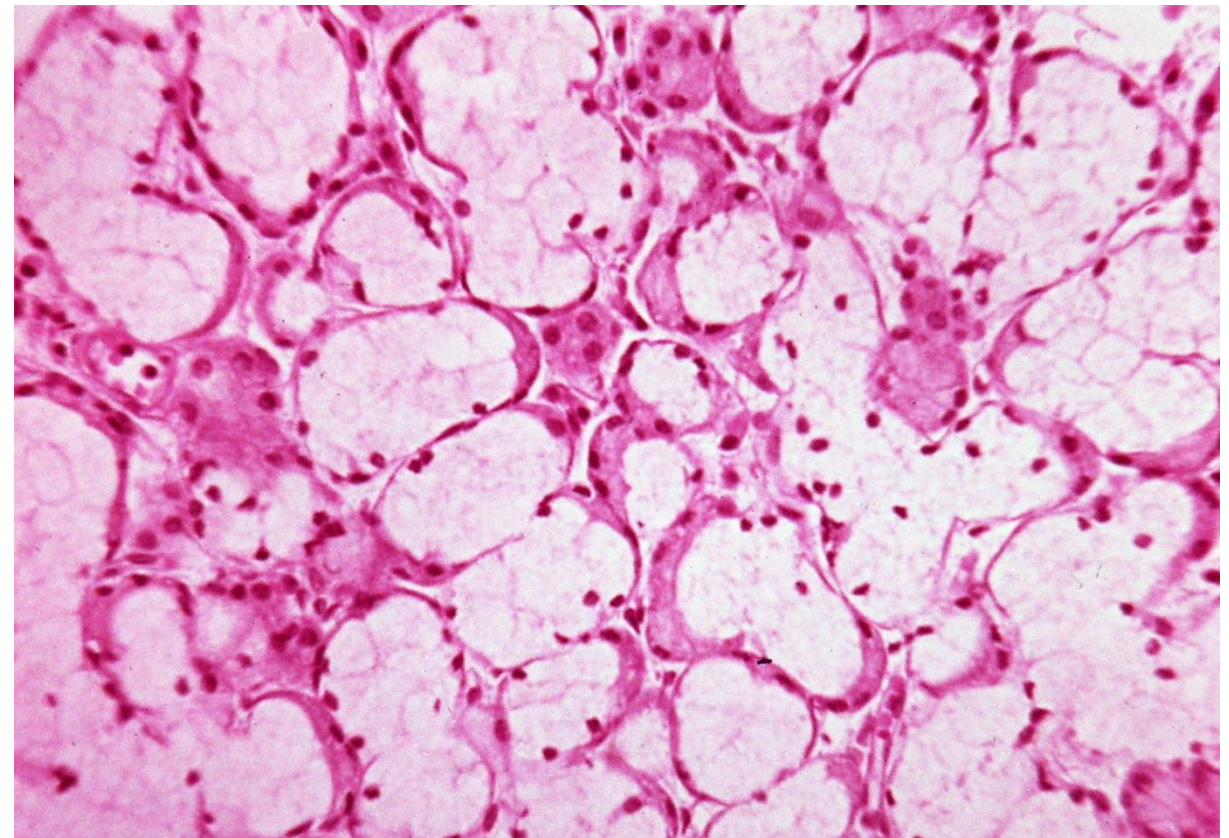
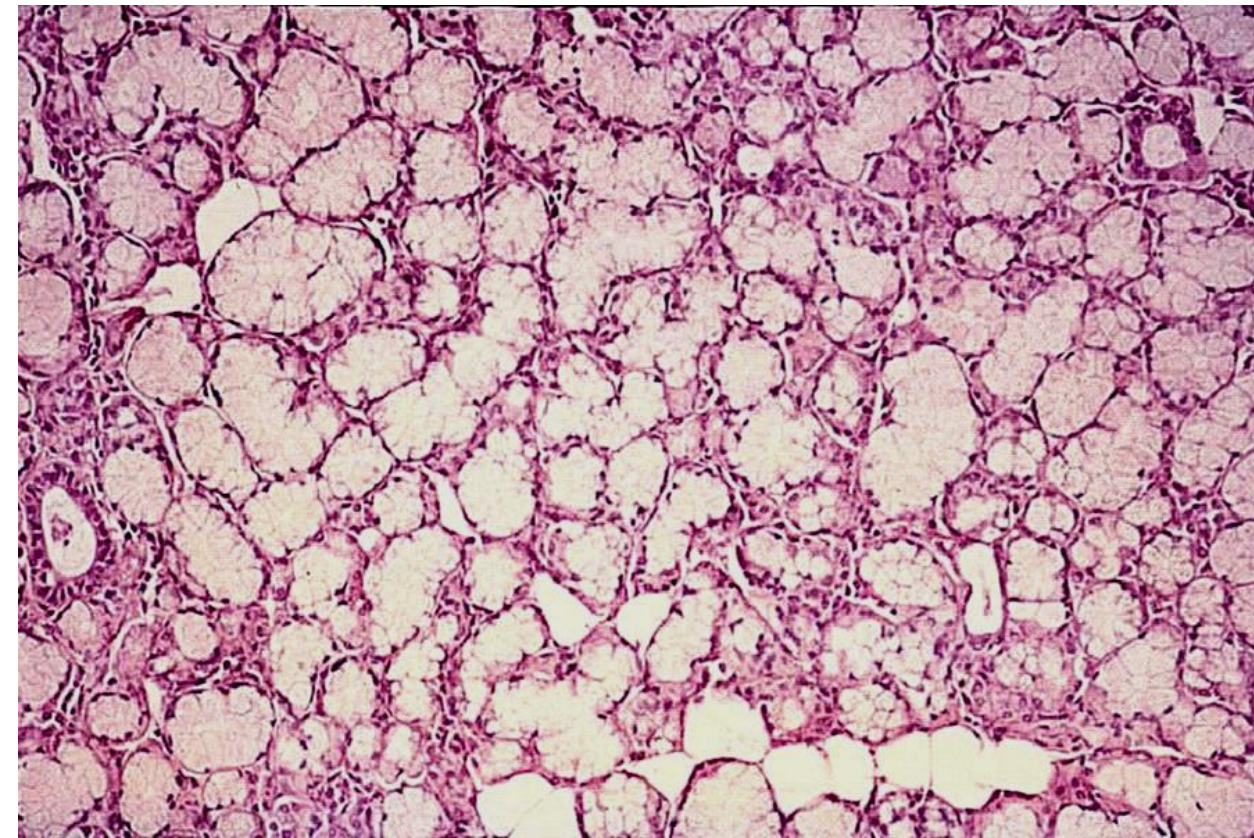
Glandula sublingualis

- **SMÍŠENÁ** tuboalveolární žláza s převahou **MUCINÓZNÍ** složky
- 2g
- Vepředu na dně ústní dutiny poblíž střední roviny na *m. mylohyoideus*
- Neúplné pouzdro
- Mucinózní tubuly, **serózní aciny vzácné**, místo nich tubuly s **Gianuzziho lunuly**
- **Chybějí vsunuté vývody**, žíhané ano, ale málo a krátké

- **Ductus sublingualis major** (Bartholini)
- **Ductus sublinguales minores** (Rivini)

Glandula sublingualis

Slina (saliva)

Funkce

- **Protektivní:** Tvoří na povrchu sliznice a zubů tenký film - **slinný film**
Zajišťuje vlhkost a samočištění sliznice ústní dutiny
Zuby chrání před působením bakterií (odstraňování cukrů – zabránění šíření acidogenních mikroorganismů)
- **Reparační:** Stimuluje reparační procesy v ústní dutině – růst, diferenciace, hojení
- **Remineralizační:** Účastní se remineralizace a udržování integrity zubů (slina je saturována vápenatými a fosfátovými ionty)
- **Pufrační:** Vyrovnává pH (hydrogenuhličitany, fosfáty, ionty) – brání demineralizaci
- **Antimikrobiální:** Proteiny s bakteriostatickým účinkem – lysozym, peroxidasa, laktoferin, imunoglobulin A (shlukování specifických bakterií)
- **Zvlhčovací:** Zvlhčuje sousta suché potraviny a usnadňuje jejich polykání
- **Digestivní:** Zahajuje štěpení polysacharidů (slinná amyláza)
- **Vnímání chutí:** Rozpouštění potravy, kontakt s chemoreceptory

slina představuje **citlivý indikátor orálního zdraví**
(změny při onemocnění periodontu, karies, kandidózy aj.)

Slina (saliva)

Produkt všech slinných žláz ústní dutiny

1,0 – 1,5 litr/den (0,3 - 0,6 ml/min)

Malé žlázy 10% / velké žlázy 90% (gl. parotis 25 %, gl. submand. 60-65 %, gl. sublingualis 10 %)

Čirá nebo lehce opaleskující viskózní tekutina, slabě kyselé pH: 6,8 (6,5 – 7,2)

Skládá se ze složky tekuté a formované:

Tekutá: **voda** (95%) + **ionty** - Na^+ , K^+ , Cl^- , Ca^{2+} , Mg^{2+} , HCO_3^- , aj.

bílkoviny: **amyláza** (ptyalin) a maltáza, peroxidáza, lysozym, laktoferin

glykoproteiny – hlen (mucin)

imunoglobuliny (Ig A, IgG a IgM)

malé organické molekuly (glukóza, aminokyseliny, močovina, kys. močová aj.)

Formovaná: odloupané buňky epitelu ústní dutiny, slinná tělíska (jde o pozměněné lymfocyty) a nepatogenní saprofytické bakterie

2 etapy: **primární slina** (izotonická) - neprošla žíhanými vývody a **definitivní slina** (hypotonická) - byla modifikována v žíhaných vývodech

Lokalizace		Název	Typ	Velikost
Rty		gll. labiales sup. et inf.	smíšené, přev. mucinózní	malé
Tváře		gll. buccales	smíšené, přev. mucinózní	malé
		gll. molares (retromolares)	smíšené, přev. mucinózní	malé
		GL. PAROTIS	serózní	VELKÁ
Patro	tvrdé	gll. palatinae (žlázová zóna)	mucinózní	malé
	měkké	gll. palatinae	mucinózní	malé
Jazyk		gl. apicis lingue (Blandini-Nuhni)	smíšená, přev. mucinózní	malá/ velká
		žlásky Ebnerovy (gll. papillae vallatae)	serózní	malé
		žlásky Weberovy (gll. linguales post.)	mucinózní	malé
Dno dutiny ústní		GL. SUBMANDIBULARIS	smíšená, přev. serózní	VELKÁ
		GL. SUBLINGUALIS	smíšená, přev. mucinózní	VELKÁ

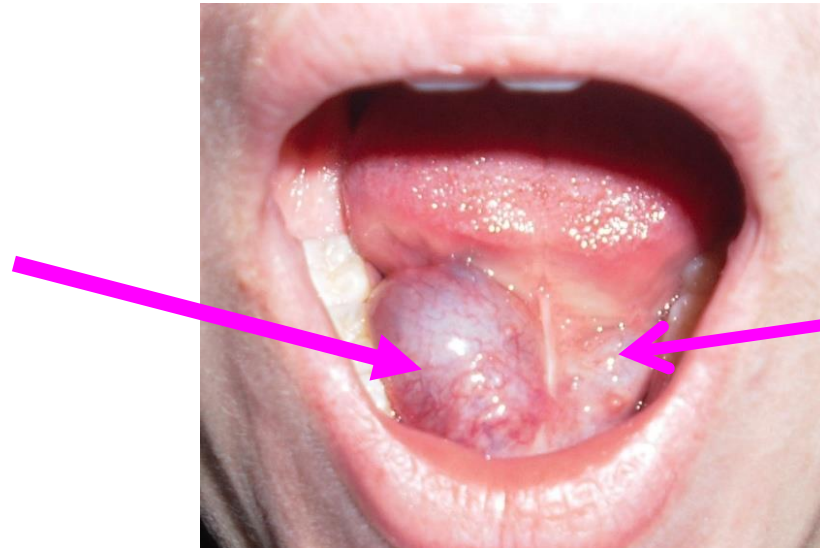
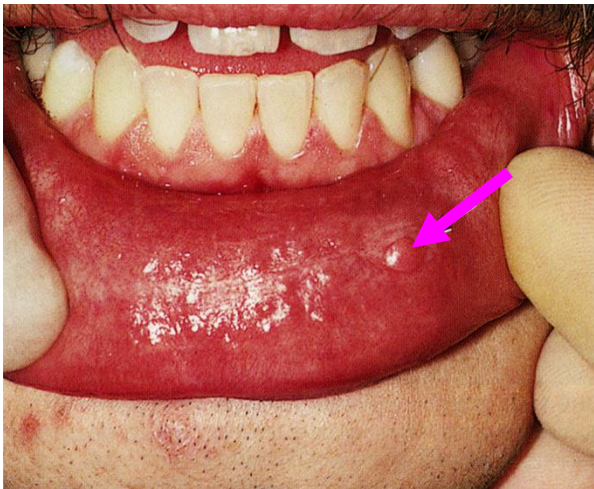
Patologie (onemocnění) slinných žláz

Sialadenitis (sialoadenitis) – zánět slinných žláz, bakteriálního nebo virového původu

Sialolithiasis - slina ve vývodech se stane vazkou natolik, že zahuštěný sekret může druhotně kalcifikovat - znemožní odtok (drenáž) - neprůchodnost vývodů

Sialolitiáza u malých slinných žláz - dilatací sekrečních oddílů (**mukokéla**), a zvětšením žlázek

Při neprůchodnosti ductus submandibularis - velká retenční cysta uložená na spodině ústní dutiny – ranula („žabka“) (při neprůchodnosti duct. sublingualis major nebo ductus sublinguales minores)

Regulace činnosti slinných žláz

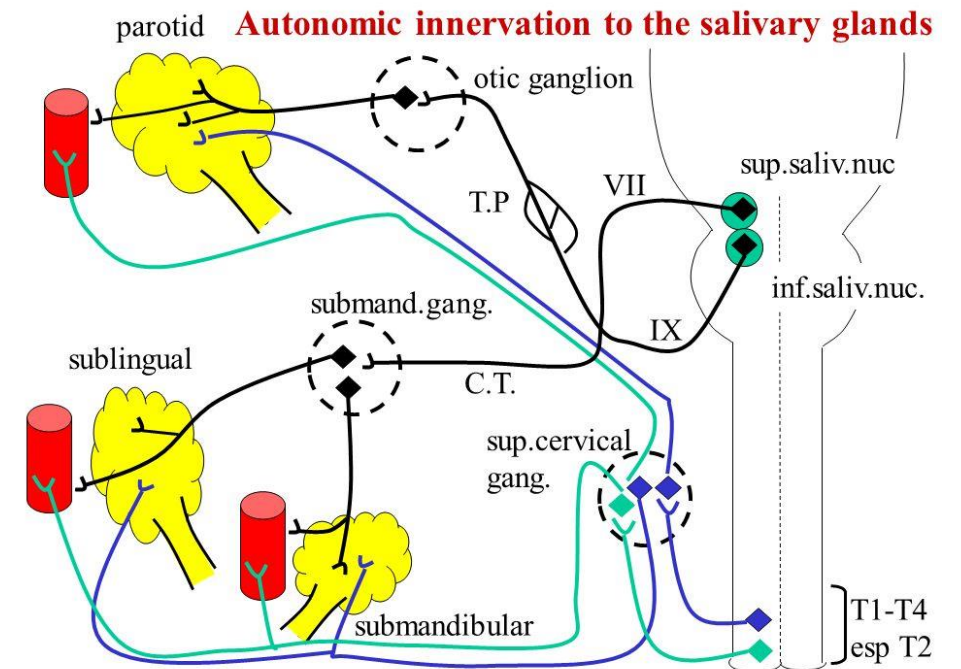
Autonomní nervový systém: z hlavového oddílu **parasympatiku** a hrudního **sympatiku** do žláz vstupují eferentní vlákna, která vytvářejí na povrchu sekrečních oddílů a vývodů husté pleteně

stimulace **sympatických** vláken **snižuje** produkci sliny
stimulace **parasympatických** vláken **zvyšuje** salivaci

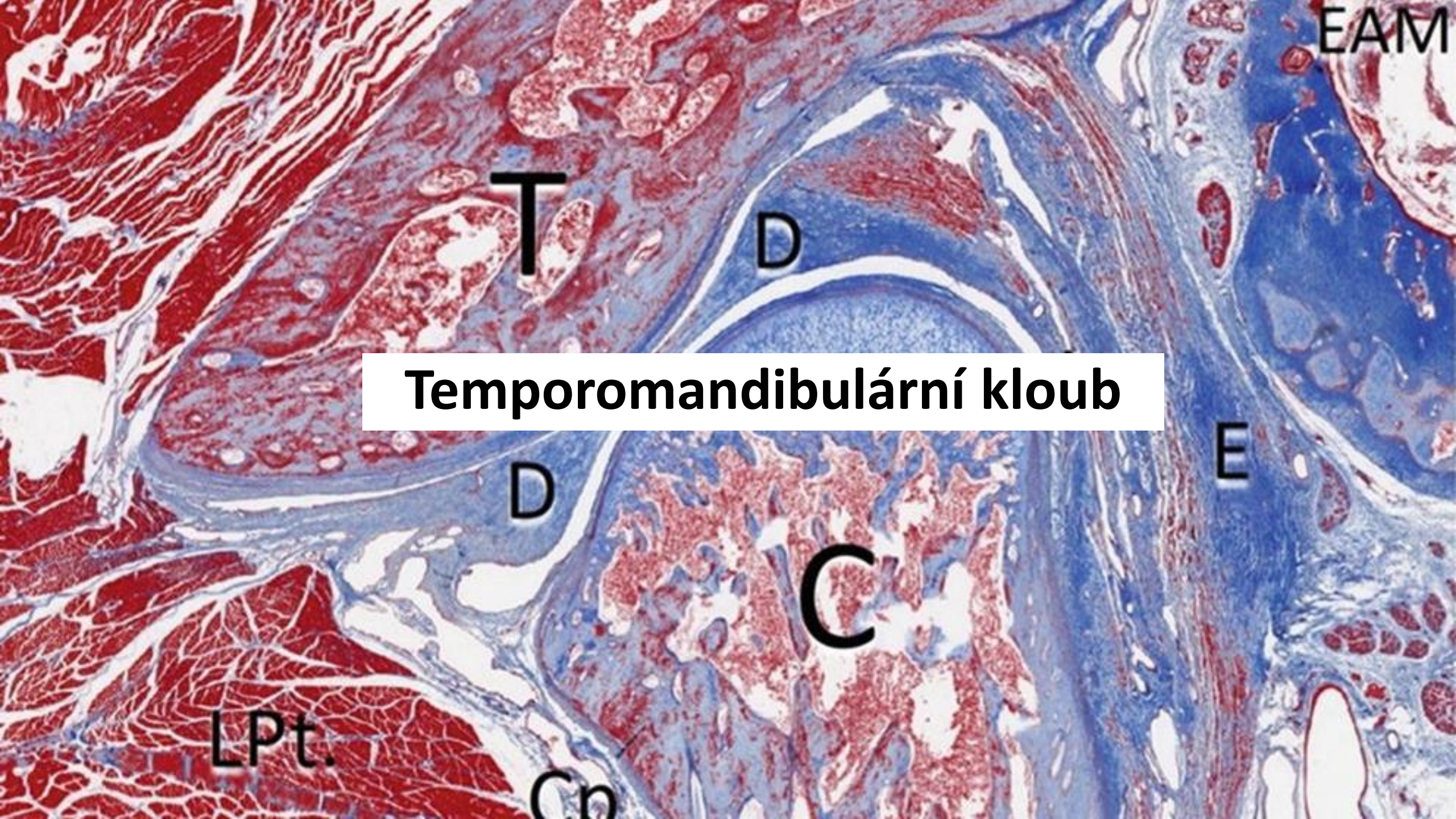
malé slinné žlázy secernují **neustále**
velké slinné žlázy vydávají sekrety **pouze na podnět**
(např. chemický, mechanický aj.).

Atrofie žláзовého parenchymu
atrofie provází některá systémová onemocnění,
indukována léky, ozářením

Důsledek: **hyposalivace - xerostomia** („sucho v ústech“)

EAM

Temporomandibulární kloub

T

D

D

C

E

LPT

Cp

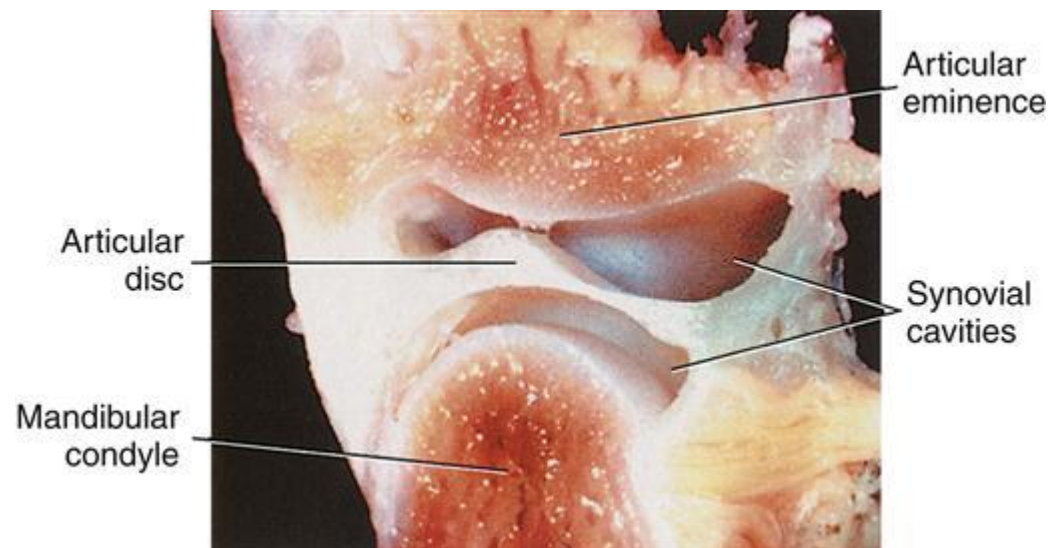
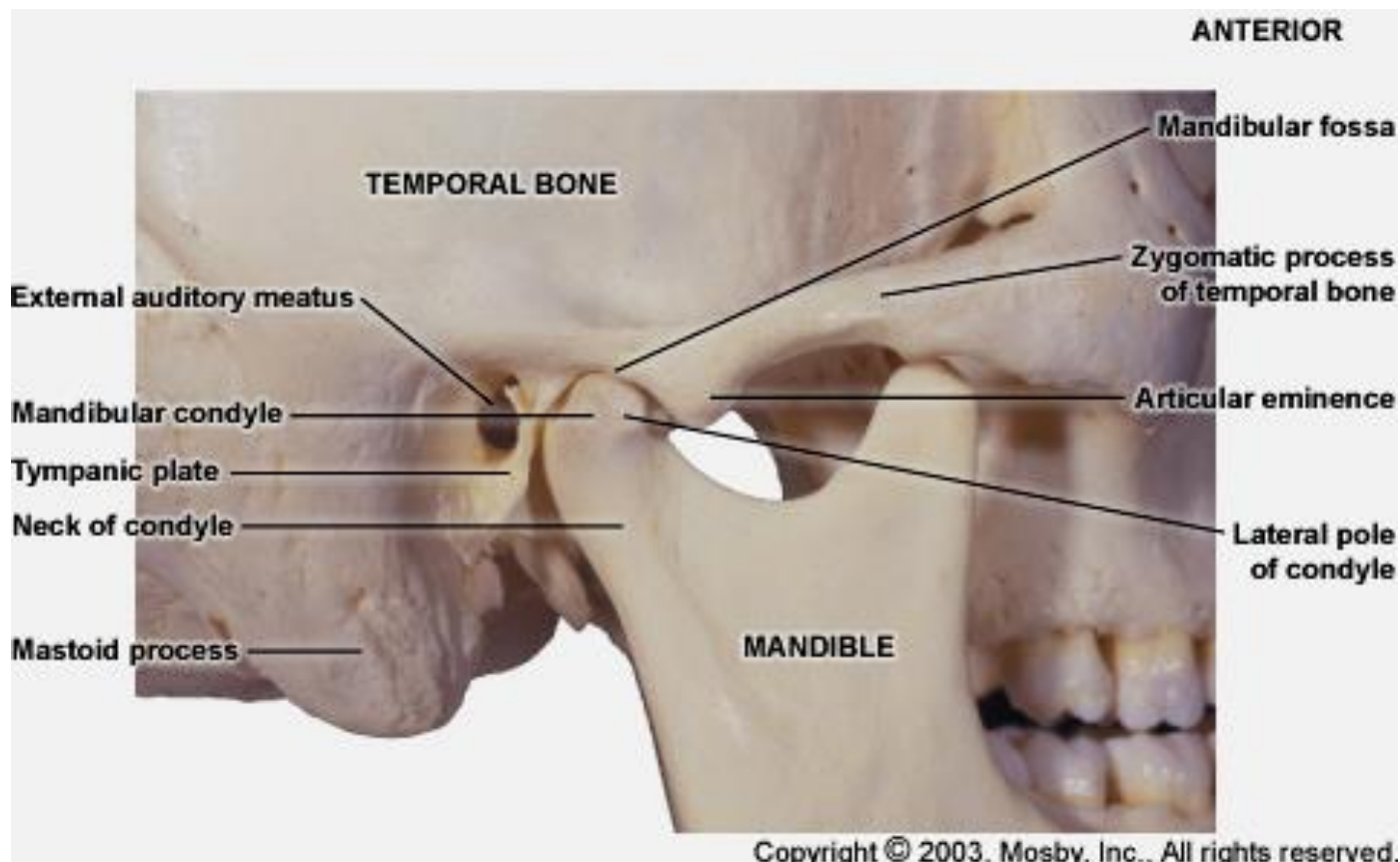
Čelistní kloub (*art. temporomandibularis*, TMJ)

Složený kloub – spojení mezi dolní čelistí a fixní spánkovou kostí lebeční báze

Fossa mandibularis na šupině os temporale + **Tuberculum art.** spánkové kosti

Caput mandibulae (condylus mandibulae)

Discus articularis – vazivová ploténka

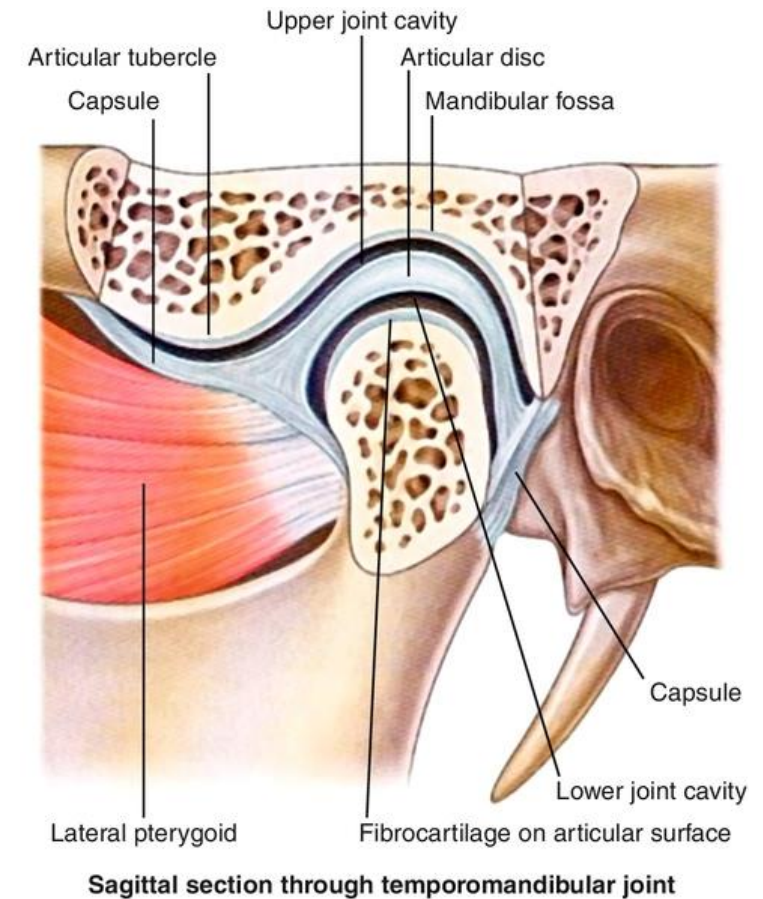
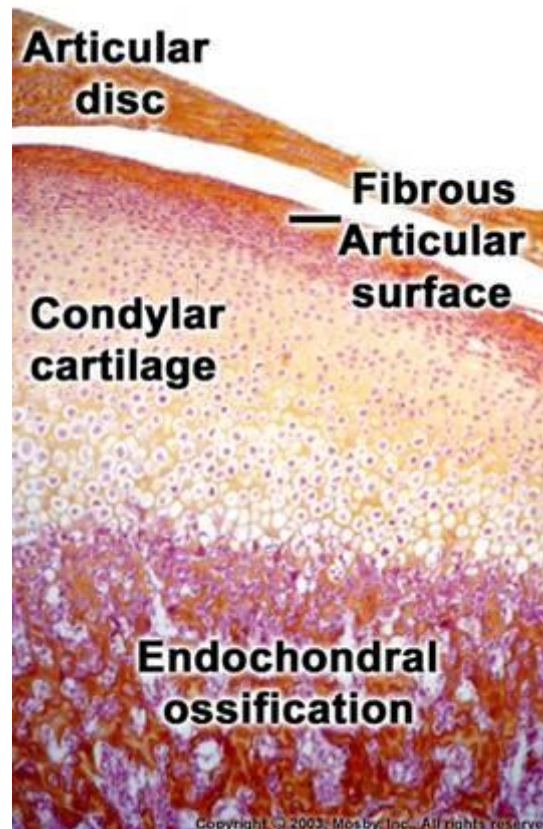
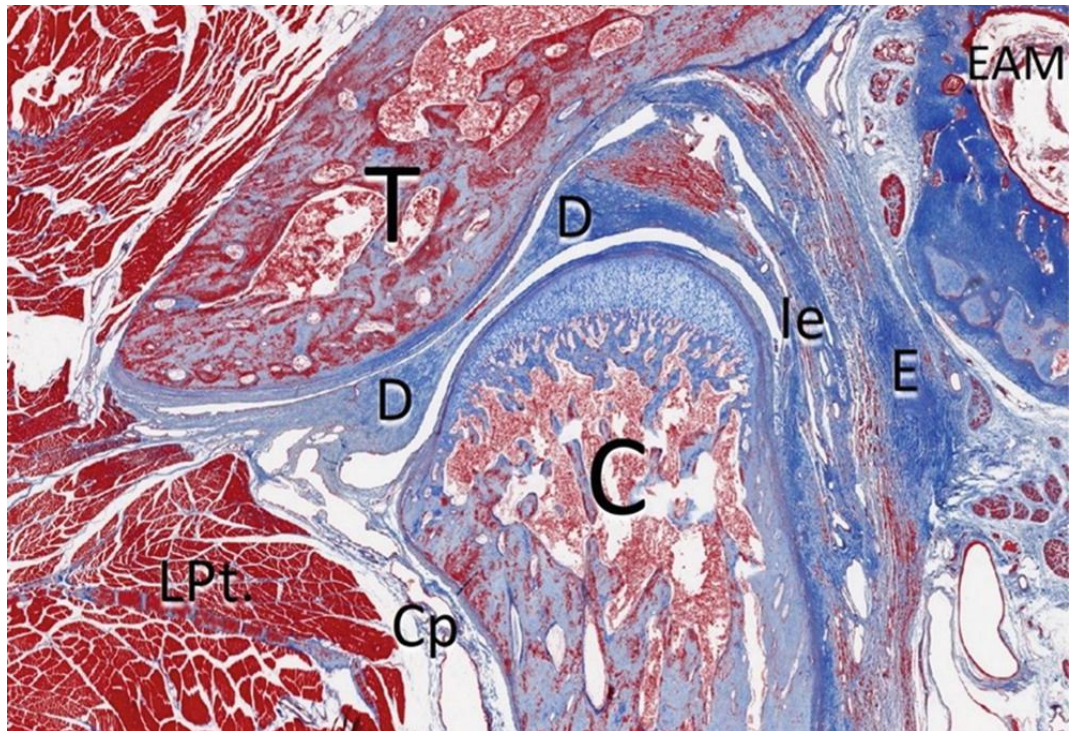

Mikroskopická stavba kloubu

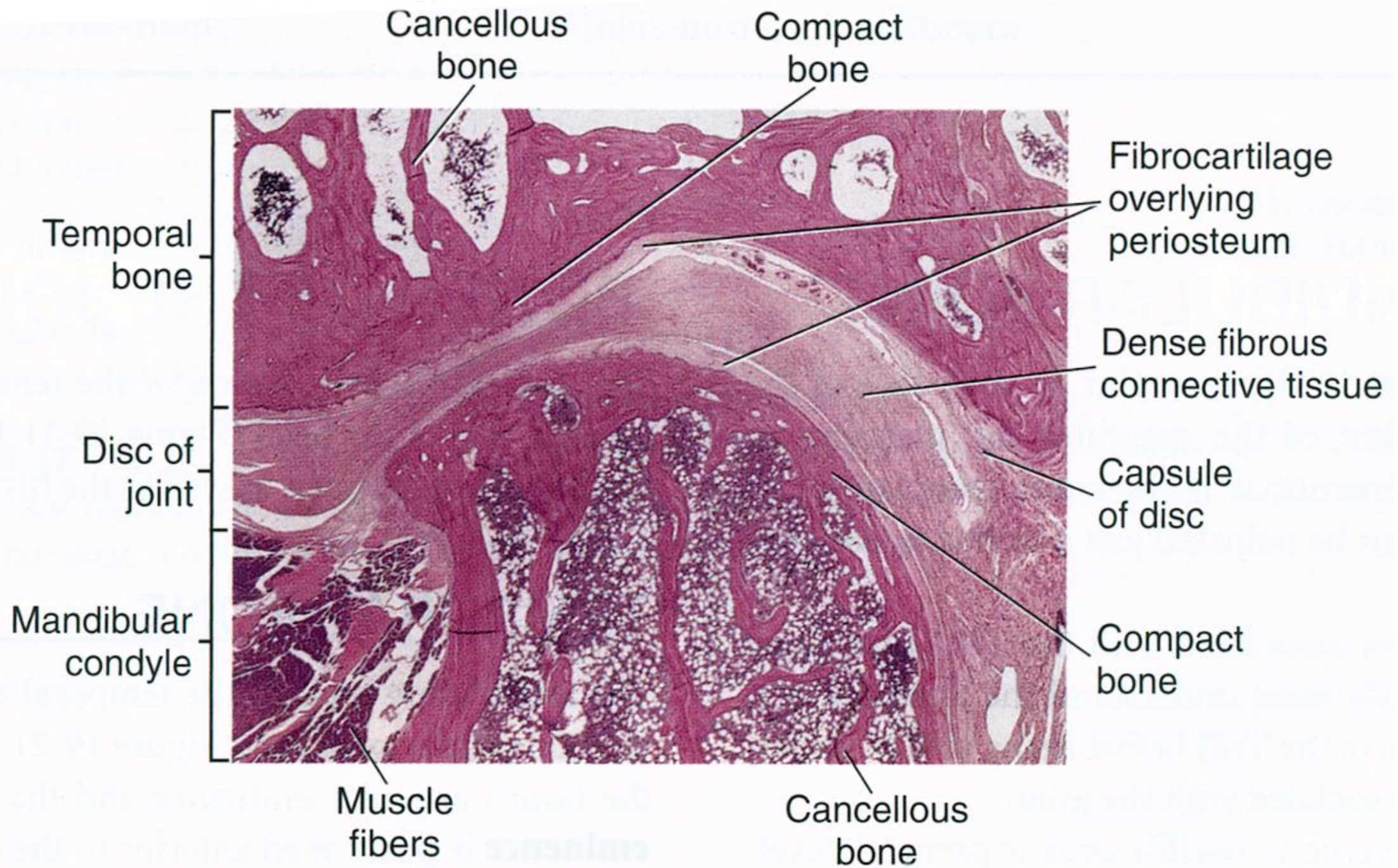
Caput mandibulae (condylus mandibulae) – protáhlý elipsoidní tvar, podlouhlá osa orientována horizontálně na povrchu kondylu - tenká ploténka kompakty

Uvnitř spongióza – trámečky se rozbíhají z centra kondylu radiálně k povrchu

V dětství trámečky mohou obsahovat i ostrůvky hyalinní chrupavky

Fossa mandibularis

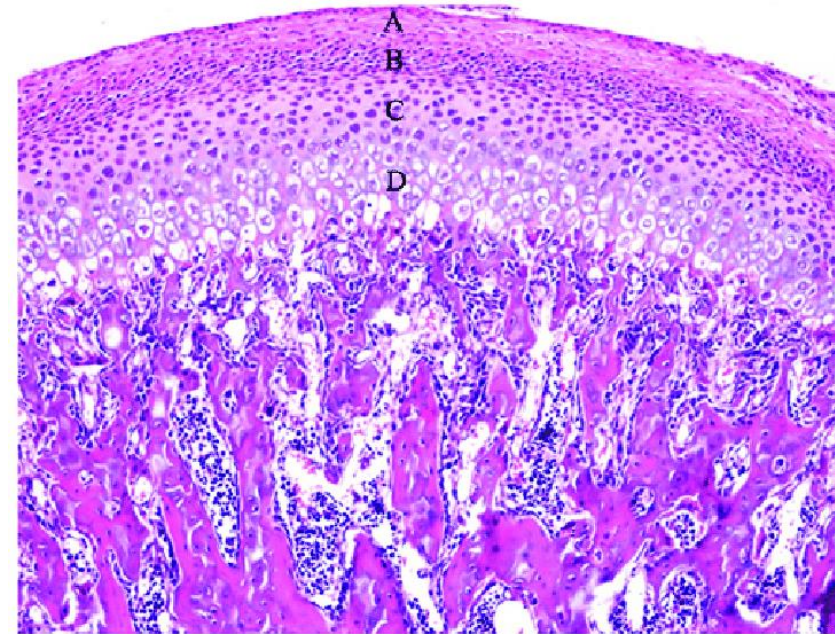
- Ploténka kompaktní kosti
- Přední ohraničení jamky tvoří **tuberculum articulare** – má podobnou stavbu jako caput mandibulae

Kloubní plošky - vazivová chrupavka

- Je zesílena na zadní straně tuberculum articulare
- Chrupavka lépe odolává degeneraci a má dobrou schopnost regenerace

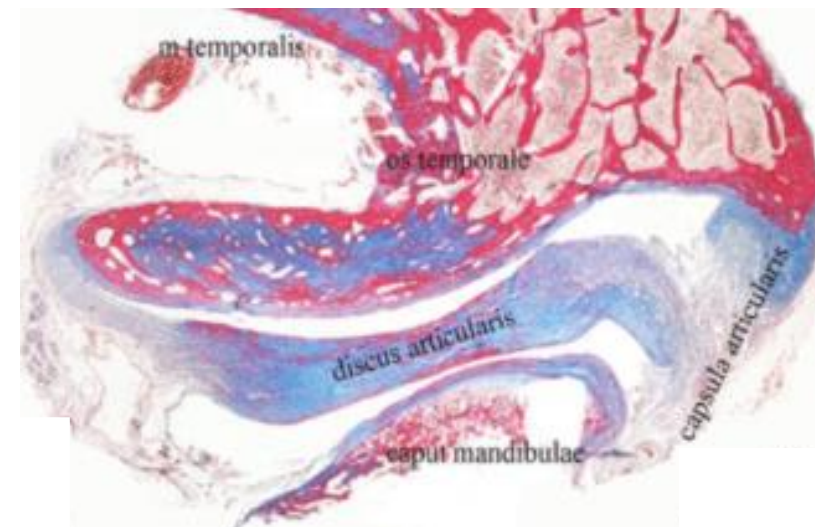
Discus articularis

- **Vazivová** ploténka tloušťky 3 – 4 mm
- Její okraje uchyceny v kloubním pouzdře
- Uprostřed tenčí – intermediální zóna (1 – 1,5 mm)
- Jde o **husté kolagenní vazivo neuspořádaného typu**
- V dospělosti může obsahovat i ostrůvky hyalinní chrupavky
- Stabilizační a tlumící funkce (otřesy a vibrace)

Mandibular condyle

- A: Articular layer
- B: Proliferative layer
- C: Chondrogenic layer
- D: Hypertrophic layer

Discus articularis

Složité vnitřní struktura

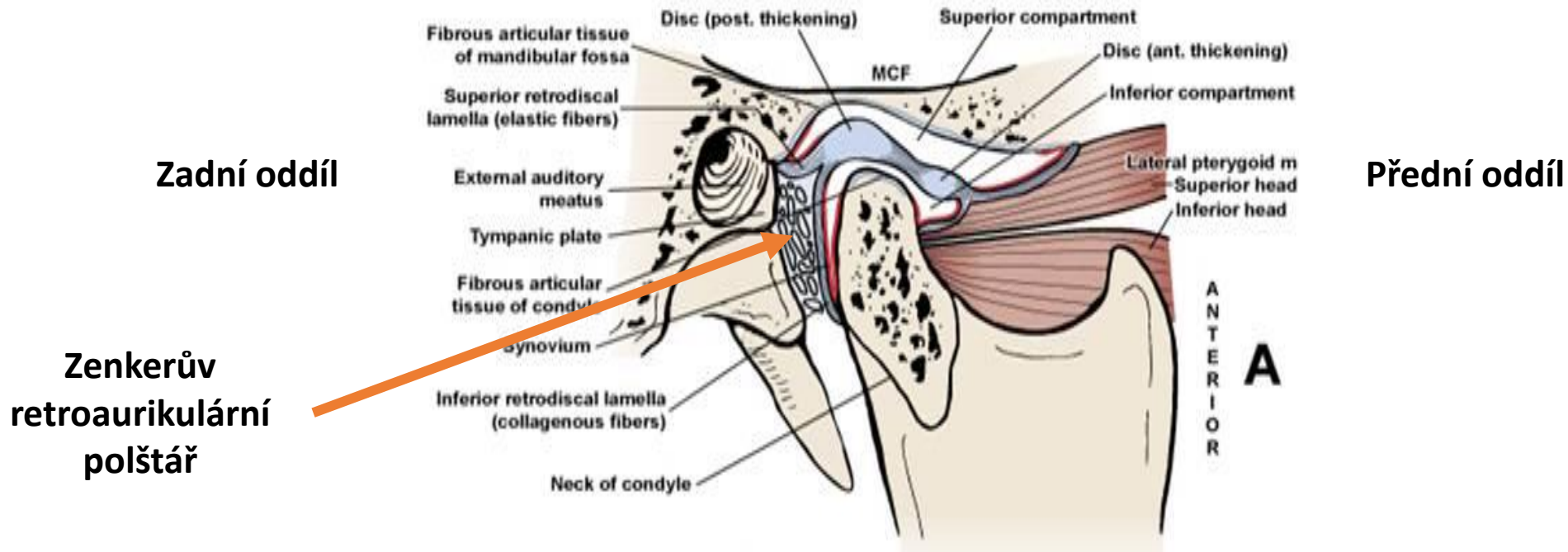
Zadní oddíl rozdělen ve 2 lamely:

Horní retrodisková - z elastických vláken, která se upínají k zadnímu okraji jamky

Dolní retrodisková - je fixována k zadnímu okraji kondylu

Mezi lamelami je **Zenkerův retroaurikulární polštář** z řídkého kolagenního vaziva prostoupený žilní pletení: při otevírání čelistí je do ní nasávána krev z plexus pterygoideus

Přední oddíl zesílen a končí úpony na m. pterygoideus lateralis
zesílené oddíly působí jako klíny a stabilizují condylus v jamce

Čelistní kloub (art. temporomandibularis, TMJ)

Kloubní pouzdro – volné, zvláště na mediální straně

zevně zesíleno **lig. laterale**, mediálně **lig. mediale**

2 vrstvy: stratum fibrosum a stratum synoviale

Kloubní dutina s trochou synoviální tekutiny rozdělena ve dva oddíly:

horní - **diskotemporální**

dolní - **diskomandibulární**

Biomechanika kloubu:

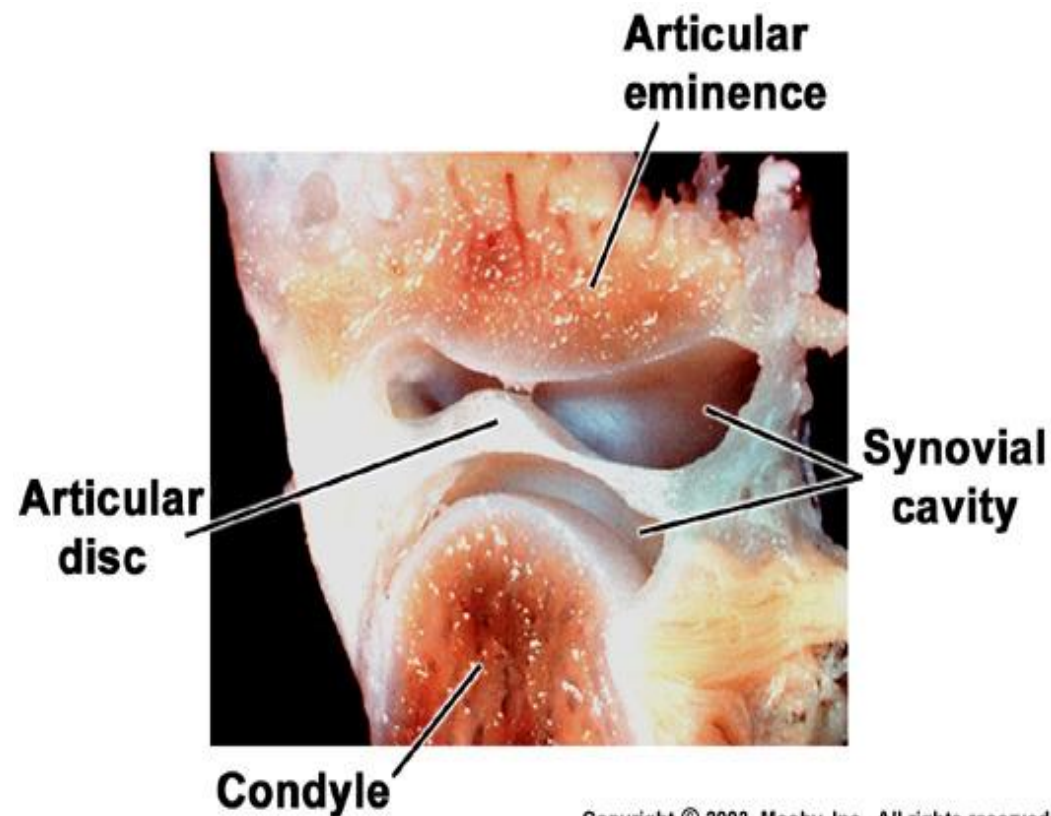
Horní (diskotemporální) patro – **translační** posuvné pohyby –
protrakce, retrakce

Dolní/diskomandibulární patro - **rotační** pohyby kolem příčné osy –
elevace a deprese

Pohyby do stran - **lateropulze** (laterotruze)

TMJ (articular disc) movements: https://www.youtube.com/watch?v=mB468Jh9aAY&ab_channel=AlilaMedicalMedia

MRI: https://www.youtube.com/watch?v=ZnNgMnSfAws&ab_channel=SpringerVideos

Copyright © 2003, Mosby, Inc., All rights reserved.

Věkové změny čelistního kloubu

Definitivní podobu nabývá mezi 20. – 25. rokem věku

Adaptabilita kloubu – schopnost přizpůsobovat novým funkčním požadavkům

Velmi dobrá u kloubní chrupavky

Minimální u discus articularis

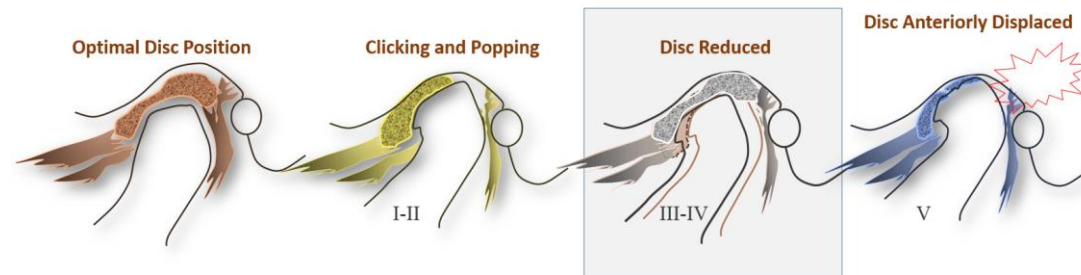
a) Degenerativní změny na discus articularis (praskliny nebo trhliny)

b) Perforace centrální části disku a propojení obou oddílů kloubní dutiny - po 5. deceniu

TMJ clicking:

https://www.youtube.com/watch?v=Opgz2EUyI0w&ab_channel=WellingtonVillageOrthodonticsOttawa

Staging of Internal Derangement of TMJ

Condyles and positioning can change with age and time.